

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ביחודא שלים בשם כל ישראל

מרי"ה ניהרה

מוקדש לעילוי נשמות

אבי מו"ר ועט"ר רבי משה בן רבקה ז"ל אביחצירא

נלב"ע ליל כ"ו אב ה'תשפ"ה

תנצב"ה

קובץ גנוזות ומכתבי רבנים מאמרים וחיידושים ביאורים וקושיות בענינים שונים
לתגובות הערות והארות אפשר לשלוח לכתובת רחוב תאשור 6 ג' - עפולה או לכתובת דוא"ל:

rantorah@gmail.com טלפון: 0527727591

עורך ומחבר רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא ס"ט

שותף בחומר התורני הרה"ג מרדכי אלמקיים שליט"א מח"ס "ויכתוב מרדכי" נתיבות

גיליון מס' 931

בא-ה'תשפ"ו

תוכן ענינים

ריחמ"א ס"ט
עפולה ת"ו

מדור "אוצר הפנקסים"
מרי"ח ניהרה

תפלה לקהל המשתתפים בחפת חתן וכלה
חברה הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א, על פי תפלות קדמוניות נוחם עין

הרה"ג מרדכי יצחק שליט"א
חולון ת"ו

פרשת בא

הרה"ג יוסף אביטבול שליט"א
בני ברק

אכילה לבן אשכנז בדבר שהיה בו חימום על הפלטה של נתינה בתחילה

הרה"ג אהרן הלוי גרנדש שליט"א
עפולה עילית

רמזים - פרשת בא

הרה"ג כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א
מבשרת ציון

פרשת בא
חביבות עם ישראל למצוות

הרה"ג שרון שמעון סרוסי שליט"א
עפולה ת"ו

ליקוטי הש"ס

ספר שארית ישראל - המושך

הרה"ג עמנואל מולקנדוב שליט"א
פתח תקוה

כתיבה בשאר הלשונות בשבת האם איסורה מהתורה או מדרבנן

הרה"ג אברהם דוד ברנד שליט"א
אופקים

אי מנהג מבטל הלכה

הרה"ג יעקב דניאל בן זקן שליט"א
עי"ת מיקסיקו יע"א

במוי ששהה י' שנים בלי בנים

הרה"ג מיכאל מהרש שליט"א
רב הקהילה האתיופית
אשדוד ת"ו

המתח שבין ביטול תורה ועונג בשבת

ברכת אליהו
(דרשות על פרשת השבוע)
לרב אליהו דוויך הכהן זצ"ל זיע"א

פרשת בא

הרה"ג דוד ברדא שליט"א
מח"ס שו"ת רביד הזהב ד' חלקים
טבריה ת"ו

נס ירידת גשמים בחודש תמוז לבניית מקוה במרוקו

מדור מכתבים למערכת

ריחמ"א ס"ט
עורך ומחבר גליון מריח ניחוח
עפולה ת"י

מדור "אוצר הפנקסים"¹
מרי"ח ניחוח

ביאורי פסוקים

דברים

כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון וכו' (ד ו') - כתב בספר תוכחות חיים סדר עקב פרק מ"ו וז"ל, ויש לרמז, "ובינתכם לעיני העמים" סופי תיבות מי"ם, כי על ידי מים של נטילת ידים, תהיו חכמים. גם יש לרמז "החקים האלה ואמרו רק" סופי תיבות אותיות מקוה, כי מקוה טהרה היא סגולה להתחכם בתורה כמו שאמרו רז"ל וק"ל, עכל"ק.

כוונה עליונה

בכל מקום שבו נמצא האדם יש כוונות עליונות - בשיחת השבוע (פר' עקב גליון 867) בדרכי החסידות הובא: אחד מגדולי הרבנים בא פעם אל רבנו הזקן, ואמר כי החליט להעתיק את מושבו לעיר אחרת. השיב לו האדמו"ר הזקן, מי אמר לך שנשמתך ירדה לעולם הזה כדי שתהיה רב דווקא במקום שאתה חפץ? ההשגחה העליונה הושיבה אותך במקום שאתה שם, כדי להאיר את המקום ההוא באור תורה ועבודה. כאשר תתמלא שליחותך, תוליך אותך ההשגחה למקום אחר המיועד לך.

וכ"ק אדמו"ר הרש"ב אמר: יהודי צריך לדעת את הכוונה העליונה של בואו למקום פלוני, לזמן קצר או ארוך יותר או לפעמים כעובר אורח בלבד, באותו מקום עליו לברך ברכה או להתפלל. ייתכן שמאז ששת ימי בראשית מחכה אותו מקום לברכתו או לתפילתו.

מסופר על אחד מחסידיו של הרבי מהר"ש שנסע פעם אחת אל רבו לקראת חודש החגים, אך בדרכו לליובאוויטש נגרמו לו עיכובים שאילצו אותו להשאר

¹ א"ה ריחמ"א: תודתי נתונה לידידי היקר הרה"ג מרדכי אלמקייס שליט"א מח"ס 'ויכתוב מרדכי' - 'זכרון אפרים' ידניאל איש חמודות' - 'מצמיח קרן ישועה' - 'כוונות שבת קודש' - 'גנזי שלום' - נתיבות, על כל ההגהות והסדר המופלא שעושה לאוצר הפנקסים שלי, יבורך על הכל מפני עליון בכפל כפלים אכ"י"ר.

בוויטבסק בראש השנה. אחרי ראש השנה בא לליובאוויטש ונכנס ליחידות. אמר לו הרבי: אתה עצמך אינך יודע מה תיקנת בוויטבסק, עכל"ק.

מליקה

טעם מליקה בקרבן עני - הובא במאורות הדף היומי על מסכת זבחים (דף סט ע"א גליון 221) וכך כתוב שם, יש אומרים כי טעמה של שחיטה בסכין משום צער בעלי חיים, מדוע אם כן בקדשים קיימת מליקה שיש בה משום צער לעוף? אמר על כך הגר"ז סורוצקין זצ"ל, שחיטה בקרבנות באה לשבר את לב החוטא שיתבונן את אשר ראוי היה לעשות לו עצמו, לעשיר המביא קרבן בהמה די להתבונן בכך בשחיטה, אולם לעני שלעיתים מחמת עניו ומרודו הוא שואל את נפשו למות, אין די בזה, יש להראות לו כי גם מיתה אינה תמיד קלה (אזכור לתורה ויקרא), ע"כ.

תפילה

מעלת כוונה בתפילה ובברכות - בספר תוכחות חיים סדר עקב (פרק מ"ו) כתב וז"ל, ובכן צריך להתפלל ולברך כל הברכות בכוונה. וביותר צריכים ליזהר הת"ח, כי עיקר הסגולה שלא תאבד חכמתם הוא על ידי שמברכים ומתפללים בכוונה, כמו שכתוב בהדיא בספר החסידים סימן מ"ו (עיי"ש שהביא את לשון ספר חסידים באריכות), ונראה לומר שהוא מידה כנגד מידה, יען עיקר החכמה והזכירה היא בלב, אם כן בזה שחוטא זה האדם לברך ולהתפלל בלא כונת הלב הרי הוא שוכח תורה שבלבו, וזו כונת הכתוב עצמו ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך, השמר לך פן תשכח, כלומר השמר לך לכיון בברכה פן תגרום שתשכח מצוותיו ומשפטיו וחקותיו, וברור. עכל"ק.

הרה"ג מרדכי יצחק שליט"א
מח"ס תמצית גנת אגוז וסודות הלבוש
חולון ת"ו

פרשת בא

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי כֵן יִהְיֶה עִמָּכֶם כְּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת טַפְכֶּם רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם: **לֹא כֵן לָכֵן נָא הַגְּבִירִים וְעַבְדּוּ אֶת יְהוָה כִּי אֶתְּהָ אֶתֶם מִבְּקָשִׁים וְיִגְרֹשׁ אֶתֶם מֵאֶת פְּנֵי פְרַעְה" (שמות י י-יא)**

עמדתי ואתבונן בפסוקים ואראה שבתחילה מופיע 'יהי כן ה' עמכם' ואח"כ '**לא כן**' ומיד '**לכו נא**' שהוא אותיות '**כן ולא**' וכן בהמשך (בפסוק יד) 'וַיַּעַל הָאֲרָבָה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּנַח כָּל־גְּבוּל מִצְרַיִם כִּבְדּ מָאֵד לִפְנֵי **לֹא הָיָה כֵן** אֲרָבָה כְּמֹהוּ וְאֶחָדִיו **לֹא יִהְיֶה כֵן**' וצריך להבין פשר וסוד הענין.

יהי כן גימטריא **מאדים**. ופרעה רצה לשלחם כשמידת הדין התקיפה של כוכב מאדים תלוה אותם ותפגע בהם.

ואח"כ אמר להם **לא כן** שהוא גימטריא **מיכאל** שהוא שר של ישראל והממונה על החסד, ורצה להפוך את הצירוף לרעה והוסיף ו'**לכו נא** שהוא אותיות **כן ולא**.

לא וכן גימטריא **הוא מאדים** שעליו התכוון פרעה 'ראו כי רעה נגד פניכם' וכמ"ש רש"י "ומדרש אגדה שמעתי, כוכב אחד יש ששמו רעה, אמר להם פרעה, רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר, והוא סימן דם והריגה, וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם, אמר משה בתפלתו, למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם (שמות לב, יב.), זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם, מיד וינחם ה' על הרעה, והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם, וזהו שנאמר היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהושע ה, ט.), שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר". עכ"ל.

ולכן אמר להם 'לכו נא **הגברים**' שרצה להגביר מידת הגבורה על החסד ולבטל כח של מיכאל שר ישראל.

ו**פרעה** הוא אותיות **פה רע** שע"י פיו רצה להזיק לישראל ולמשוך עליהם שפע מצירופים שליליים ומצד הרע שבהשפעת הכוכבים.

ומדה כנגד מדה נתהפכה עליו ועל מצרים מדת הדין וקבלו את מכת ארבה שמכרסם בפיו דייקא את כל התבואה ומביא מות על מצרים.

תפלה לקהל המשתתפים בחפת חתן וכלה

חברה הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א, על פי תפלות קדמונינו נוחם עין

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שבשעה זו, בה עומדים חתן וכלה תחת חפתם לקיים מצותך שצוית אותם בתורתנו הקדושה, לעשות נחת רוח לקדשא בריך הוא ושכינתה, לכבודך בראתם אף עשיתם לחבר יחדיו פלג גופא ופלג גופא והיו לבשר אחד, לעשות רצונך בלבב שלם וליחד שכינתא ולהקימה מעפרה, אנא ברחמיך הרבים, יעלה זיוגם יפה יפה ויעמד ביתם לבנין עדי עד, על אדני התורה והיראה, יקיימו ביתם בקדושה וטהרה. ותשרה שכינתך הקדושה בביתם מתוך אהבה ואחווה, שלום ורעות. יזכו לשלום ואמת וטוב וישר בעיני אלוקים ובעיני אדם.

ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שתזכרם להפקד בנקל בזרע בר קימא, זרע קדש ברוך ה', להעמיד דורות של בנים ובנות, צדיקים וצדקניות, עוסקים בתורה ובמצוות כל ימיהם, זרעא חיא וקימא. אהובים למעלה ונחמדים למטה, אוהבי ה' וראי אלוקים, ישמע בבית זה קול ששון וקול שמחה, אף טוב וחסד ירדפוסם כל ימי חייהם.

ותזמין להם פרנסתם בהתר, בנחת ולא בצער, ברוח ובלא נדנד חטא ועוון, מתחת ידך הרחבה ולא על ידי מתנת בשר ודם, כדי שיהיה לבם פנוי לעבודתך. ויזכו לקיים את דברי תורתנו הקדושה מתוך אהבה ושמחה תמידית כל ימיהם עד שיבה וזקנה, בבריאות איתנה ונהורא מעליא.

ותן להם חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של ברכה, חיים של עשר וכבוד, חיים של תורה ויראת שמים. תהא השעה הזאת שעת רחמים מלפניך, וימלא ה' כל משאלות לבם וכל משאלות לבנו ולב כל ישראל, לטובה ולברכה, לששון ולשמחה, ולגאולה קרובה במהרה בימינו אמן סלה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לפי לפניך יי צורי וגאלי.

שיר המעלות אשרי כל ירא ה' ההלך בדרךיו. יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך בנדי כשתלי זיתים סביב לשלחנך. הנה כי כן יברך גבר ירא ה'. יברך ה' מציון ויראה בטוב ירושלים כל ימי חייך. וראה בנים לבניך שלום על ישראל.

ועליו אמר הכתוב **שלא היה כן ולא יהיה כן** שצירופי כן ולא של פרעה הורידו דין תקיף על מצרים. כאשר זמם לעשות כן נעשה לו.

וביחס לעם ישראל נתהפך מדה כנגד מדה שאותיות **מדה** הפכו לאותיות **הדם** ופעמיים מדה הוא כנגד **ב' דמים (=מאדים)** עם הכולל) דם פסח ודם מילה.

הרה"ג יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף וש"ס
בני ברק

אכילה לבן אשכנז בדבר שהיה בו חימום על הפלטה של נתינה בתחילה

בס"ד ה' טבת ה'תשפ"ו

לכבוד הגאון רבי יעקב אהרן סקוצ'ילס שליט"א רב ומו"צ ראש כולל להוראה ירושלים ומח"ס אוהל יעקב כ' כרכים

אודות מה ששאל בזה"ל: אחד שהוא אשכנזי והוא נהיה אורח אצל בעל הבית ספרדי והוא סומך על הגרע"י זצ"ל להניח קוגל לכתחילה על גבי פלטה חשמלית, האם מותר לו לבן אשכנזי להנות מזה, או שיש איסור של מעשה שבת כי לשיטת האשכנזי הוא אסור לעשות נתינה לכתחילה ודומיה דחזרה שאסור משום מעשה שבת, ולפי זה יש לדון טובא אחד מוזמן לאכול אצל בית הכנסת ספרדי ושם בעל הקידוש הניח לכתחילה קוגל בבוקר על גבי הפלטה בלי שום הפסק האם מותר לאכול שם. ואם אסור מדוע לא שמענו שיש לאסור לאשכנזי לאכול בשבת אצל ספרדי אא"כ הוא עושה במטבח את מה שמותר גם לאשכנזי, ע"כ שאלתו.

נראה שאין בזה איסור, כיון שמעיקר הדין אין נתינה בתחילה בפלטה, וכל החשש הוא שמא מיחזי כמבשל, וכיון שאין מיחזי כמבשל למי שם, אין בזה מעשה איסור.

ויסוד הדברים האחרונים הקשו סתירה בדברי השו"ע שבס"י רנ"ג ס"ג מבואר שבשו"ע שמותר לתת סיר שיש בו תבשיל על גבי סיר ריק שמונח על גבי האש, אך צריך להזהר מדיני חזרה, [שלא יניח על גבי הקרקע ושהאש תהיה רותחת] ואילו בס"ה פסק השו"ע שמותר לתת לכתחילה סיר בשבת אף שהסיר מתחת עומד על גבי האש.

ומצינו בזה בדברי הפוסקים כמה ישובים.

א). בדגול מרבבה כתב שיש איסור נתינה בתחילה כמבואר בשו"ע ס"ג, ומש"כ בשו"ע ס"ה להתיר אף נתינה בתחילה, מדובר בפאנדי"ש שמותר לשים אותו מעל גבי הכירה

לכתחילה כיון שאין דרך בישול בכך. ובביה"ל סי' רנ"ג ס"ה ד"ה ויזהר כתב שהוא תירוץ דחוק שהב"י לא הזכיר כלל דס"ל להלכה כדברי הר"ן.

ב). בפרי מגדים א"א סקל"ג כתב ליישב שבס"ה מדובר שהסיר עומד מעל גבי סיר מלא, הרי אינו נחשב שעומד מעל גבי כירה, ולכן מותר לתת עליו לכתחילה בשבת, אבל בס"ג מיירי שעומד מעל גבי סיר ריק, ולכן יש בו איסור נתינה בתחילה בשבת, ורק אם מניח כך את הסיר מבעוד יום, אין בו איסור שהייה מערב שבת. והו"ד בביה"ל שם לדינא. וכן כתב בתוספת שבת סי' רנ"ג סקמ"ה. וכן כתב לדינא במשנ"ב סי' ש"ח סקנ"א. ובחזו"א סי' ל"ז סק"ט כתב שאפשר שאם יש חום שעולה לסיר העליון כגון שהוא קטן יש לאסור בזה ע"ש, ובחוט שני שבת ח"ב עמ' קכט. ולכן אסור להניח אף דבר יבש על סיר ריק.

ג). עוד אפשר"ל שבס"ה מיירי בדבר יבש, משא"כ בס"ג, וכמו שפסק בשו"ע בס"י ש"ח ס"ח שהביא בזה השו"ע ב' דעות לגבי להניח דבר קר שהתבשל כל צורכו על גבי מיחם שעל האש שיש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו כגון שיבש מותר להניחו על גבי מיחם שעומד על גבי האש, ויש אומרים שהרי הוא מניח על גבי כירה לכתחילה ואסור אף אם נתבשל כל צורכו אף אם מצטמק ורע לו, ואף אם נותן אותו כדי לשמור את החום, ולהלכה שם פסק בשו"ע כ"א קמא, שאם התבשיל יבש מותר, וכמו שסיים שם שמ"מ אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו אסור לדברי הכל. ושו"ר שכן כתב במג"א סי' ש"ח סקכ"ו ובשו"ע הרב סי' רנ"ג ס"י, ויש שביארו שזה כוונת הדגול מרבבה בתירוץ הא'.

ד). במשנ"ב סי' ש"ח סקנ"ט מבואר עוד ישוב, [ומוכח דלא ס"ל לדינא כישוב הג' וצ"ע שהרי איכא טובא חילוק בין מאכל יבש למאכל לח כמבואר להדיא בשו"ע סי' ש"ח שם] בשם הלבוש שבס"י רנ"ג ס"ה יש איסור נתינה בתחילה כיון שהסיר עומד מעל גבי הכירה, שהדרך לבשל עליה, והרי זה מיחזי כמבשל, אבל אם עומד על גבי הסיר כיון שאין דרך בישול בכך מותר להניח אף לכתחילה. וצ"ע גם מישוב ב' שהביא בביה"ל. וע' במשנ"ב סי' קי"ח ס"ק קא ובס"ק מא, ובחזו"א או"ח סי' לז סק"ד. וע"ע בשו"ת יחו"ד ח"ב סימן מה ובחזו"ע שבת ח"א עמ' עט.

ונח' הפוסקים האם מניח סיר ריק, על הבלעך או על הפלטה, האם **אין בזה איסור נתינה בתחילה**. שבשו"ת שבט הלוי ח"א סי' צ"א ד"ה מאחר אם מניח מעל הבלעך שהוא הפסק, עוד סיר ריק, בודאי שהוא דבר נפרד בפני עצמו, שאין בו איסור נתינה בתחילה.

ואולם בשו"ת אור לציון ח"ב פרק ל' בתשובה ז' כתב שכל מה שהשו"ע התיר דוקא שיש בקדירה התחתונה אוכל, ולכן

יש להתיר, וכן"ל, אך רבים מבני אשכנז מחמירים שיהיה מתחת סיר עם אוכל.

וכתבו הפוסקים לדון בפלטה חשמלית שאין בה דין נתינה בתחילה כיון שאין דרך לבשל בה, [וכנ"ל] וכ"כ לדינא בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן עד דיני בישול אות לה) שמותר להניח בתחילה על פלטה חשמלית שאין בה דרגות חום שונות וש"א לבשל עליה תבשילים יעו"ש. וכן כתב בשש"כ (פ"א ס"ל) שפלטה חשמלית שמזועדת לשמור על חום האוכל ולא רגילים לבשל עליה וגם אי אפשר להגדיל את מידת החום שלה אינה טעונה כיסוי נוסף ומוותר להחזיר עליה אם נתקיימו תנאי החזרה ובהערה (פג) הובא שהוסיף הגרשז"א זצ"ל שאפשר שהרי זה דומה למעזיבה שמבואר במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק פא שזה רק להחזיק את החום ומותר לתת בשבת אפילו לכתחילה שהתבשיל עדיין חם בפלטה שאין אפשרות של חיתוי מותר לתת אף לכתחילה, אך מ"מ טוב להחמיר ע"ש. ומבואר שמעיקר הדין אין בפלטה איסור נתינה בתחילה, ובספר מאור השבת (ח"ב מכתב כג אות ב') שאל להגרשז"א מדוע כתב שטוב להחמיר, והשיב הגרשז"א כיון שהפלטה יכולה לחמם את האוכל לחום שהיד סולדת בו ע"ש.

ומ"מ מעיקר הדין אין בה איסור נתינה בתחילה, וכ"כ בחזו"ע (שבת ח"א עמ' נו) כיון דסו"ס לא מבשלים עליה ואף שאפשר לבשל ע"י הפלטה מ"מ רוב ככל העולם לא מבשלים עליה אלא מחממים עליה ולכן אין לחוש למיחזי כמבשל. וה"ה שמותר לתת עליה תבשיל לח רותח, וכ"כ בספר מעשה השבת (ח"א עמ' סז) בשם הגרע"י זצ"ל.

ואולם בספר שבות יצחק (פ"ח) כתב בשם מרן הגריש"א להחמיר בזה כיון שאין הדרך לבשל. וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"א סימן פג) שאף אי נימא שפלטה חשיבא גרופה וקטומה מ"מ אסור להניח עליה בתחילה השבת, ובעינן הפסק קדירה ריקנית וכתב שם שאין לומר שהפלטה נחשבת כקדירה ריקנית כיון שיש אויר מפסיק בין החוטים המחממים ובין הטס של הברזל שעליו מנוחת הקדירה שהרי כיון דכך בישולו בפלטה וכך היא בנויה הרי זה נראה כמבשל כיון שאין כאן שינוי הניכר בדרך תשמישה של הפלטה גם אם ירצה להשתמש בה ביום חול וכגון לשומר אוכל חם למסיבה ישתמש בה באותה אופן שמשתמש בשבת, ועוד כתב שם שאפילו אי נימא שהפלטה חשיבא כקדירה ריקנית מ"מ הרי כתב בפרי מגדים סימן רנ"ג א"א סקל"ג שקדירה ריקנית אמנם נחשבת גרופה אבל לשים לכתחילה בשבת צריכים דוקא לשים על גבי קדירה שיש בה תבשיל ע"ש. וראה בשו"ת אול"צ ח"ב פרק ל' תשובה יג, שמחלק בין מניח במקום שיש תחתיו גופי חימום ללא גוף חימום. [והעירוני דאין זה נפק"מ לדינא בפלטות חשמליות של היום כי אין גוף חימום אחד אלא סלילים לאורך כל

אין בזה מיחזי כמבשל, כיון שאין הדרך לבשל כן, אבל אם שם סיר ריק, אסור להחזיר, אלא א"כ יש דיני חזרה, ע"ש, וכן כתב לתמוה בשו"ת אז נדברו ח"ג סימן י' ע"ד השבט הלוי שאין הבדל בין פח אחד לשני פחים על גבי הכירה ובשניהם אסור, ורק אם יש בה אוכל מותר כיון שהאינה בטילה לכירה שעליה. ע"ש, וכן כתב לדינא בספר הלכות שבת בשבת ח"א פ"ה הערה קא בשם הגר"י"ש אלישיב זצ"ל, וכן הו"ד הגרנ"ק בחוט שני שבת ח"ב עמ' קכט, שסו"ס יש בזה איסור נתינה בתחילה אם הסיר הראשון ריק. ולפי"ז אין להתיר לתת בתחילה על הבלעך רק על גבי סיר מלא.

ואמנם בקונ' מתנה טובה שבת עמ' לד הובא שהעיר הגרמ"מ לובין שליט"א ממה שכתב במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק צד שמדורת עצים בתוך התנור אסור להכניס לשם קדירה שאינו גו"ק אבל אם לא מעמיד הסיר על גבי קרקעית התנור ורק על גבי איזה כלי מפסיק אפשר להקל, וכן מבואר לקולא במשנ"ב שם סקמ"א, ולפי"ז ה"ה הכא שיש להתיר נתינה בתחילה, וכמו שהמשנ"ב הביא בשם המהרי"ל, כיון שלמעשה אין הדרך לבשל כך, אין בזה איסור של נתינה בתחילה, כיון שכל איסור נתינה בתחילה הוא מיחזי כמבשל, ולכן כתב שלמעשה אין למחות ביד המיקל מ"מ אין להתיר נתינה בתחילה אלא על גבי קדירה מלאה ע"ש. ומבואר לדינא דלמעשה אפשר להתיר בזה כיון שאין בו מיחזי כמבשל, וגם למעשה אין הדרך לבשל כך.

ומ"מ על הפלטה נהגו לכו"ע להתיר על גבי סיר ריק, והעולה בזה מדברי הפוסקים כמה צירופים.

(א). איסור נתינה בתחילה, הוא רק במקום 'שמעמידה במקום שדרך לבשל שם תמיד' כמו שכתב במשנ"ב סי' רנ"ג סק"ה בשם הר"ן והרשב"א וא"כ פלטה שאין דרך לבשל שם תמיד, אין איסור מדינא.

(ב). בשו"ע סי' רנ"ג ס"ה כתב שמותר להניח בתחילה על גבי קדירה מלאה בתבשיל, ובביה"ל שם ד"ה וזיהר כתב להקשות מדברי השו"ע בסעי' ג' שנראה מדבריו, שע"ג קדירה ריקנית אסור לתת בתחילה, וכתב בשם הפמ"ג ליישב, דיש הבדל בין קדירה מלאה שמותר להניח עליה, לבין קדירה ריקנית שאסור להניח מתחילה. והיינו דוקא בסיר על גבי סיר, אבל בסיר הפוך נראה להתיר כיון שאינו נראה כמונח על גבי האש.

(ג). כיון שכבר הפלטה היא גרופה וקטומה, מה שעושה עוד שינוי, לא נחשב בתחילה

אמנם יש שהחמירו בזה לפי מש"כ החזו"א בסי' ל"ז סק"ט שביאר שטעם האיסור בקדירה ריקנית הוא משום דקדירה ריקנית משמשת לכירה ונטפלת אליה, אך לדברי המשנ"ב

הרה"ג אהרן הלוי גרנדר שליט"א
מח"ס תשובות הגר"ח
עפולה עילית

רמזים

פרשת בא

בא י' ד'. כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחור
ארבה בגבלך. מאן אותיות אמן, שפרעה עדיין אינו מאמין.²

מאן בתרגום סריב, סריב בגי' רעב, שהארבה עשה להם
רעב כמו"ש להלן ואכל וגו'.

בא י' ה'. וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראת את הארץ
ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל
העץ הצמח לכם מן השדה. ולא יוכל לראת את ר"ת יואל,
רמז שהיה ארבה גם בימי יואל כדפרש"י.

ולא יוכל לראות את הארץ, רמז שלא כ"א יכול לראות את
אליהו הנביא.

הצמח לכם מן השדה ס"ת מנחה, רמז למנחות של המקדש
הבאות מהתבואה הצומח מן השדה היינו חטים ושעורים.

² מש"כ מאן אותיות אמן אעתיק מהספר יצב אברהם לזקיני
זצ"ל דבר נאה ואם מאן אתה לשלח וגו' (ז, כז). פירש"י כמו
ממאן. לכאוי' אי"כ למה נאמר מא"ן. י"ל ברמז עפ"י דאיתא
בבארות המים בשם הגאון מו"ה ברוך פרענקל (בעל ברוך טעם
זצ"ל) על מה שאומרים אין כאלקינו אח"כ מי כאלקינו, ולכאוי'
קודם הי' צריך להיות השאלה ואח"כ התשובה, אבל באמת
בענייני אלוקית העיקר הוא האמונה השלימה אח"כ מותר
לחקור. כמו ששמעתי משל בזה למלך שמסר חשבון לבניו ומי
שיעשה החשבון בצדק יקבל מתנה גדולה והיילו בן חביב אי'
מסר לו נסיון שידע אם יעלה בידו הסך הזה אז ידע כי עשה
חשבון צדק ואם לא לא, וכמו"כ ישראל מסר הקב"ה להם
שיאמרו שמע ישראל הי' אלקינו הי' אחד ואח"כ מותרים לחקור
וידעו כי אם ח"ו לא יעלה בידם החשבון הזה בודאי טועים הם
ומובן ודפח"ח. ועי"כ צריך קודם לידע התשובה אין כאלקינו
אח"כ מותר לחקור מי כו'. אבל פרעה אמר מי הי' לא ידעתי את
הי' כי לא השיג בשכלו אבל מרע"ה אמר לו (להלן ח, ו) למען
תדע כי אין כהי' אלקינו. ואיתא בסדור יעב"ץ (על אין כאלקינו)
כי אין מי נודה ר"ת אמ"ן, ולפי"ז מי שמקדים מי לאין הוי
ר"ת מי'אין, ועי"כ אמר לו כי אם מא"ן אתה. ועי' בספר א"א?
כי הרמב"ם בספר המורה הי' יודע התירוץ קודם הקשיות.
ועי' במהדורא בתרא למהרש"א בשבת (פח.) על הגמ' הקדימו
נעשה לנשמע בענין עשיית המצוות גי"כ אע"פ שיכולים לחקור
בטעמי המצוות מ"מ צריך קודם לקיים אפי' אם אינו מבין
הטעם וזהו נעשה קודם לנשמע, וזהו הפירוש מצה זו שאנו
אוכלין על שום מה ר"ל בכל אופן אנו אוכלים קודם שנדע
הטעם מ"מ אנו מבקשים גי"כ לידע הטעם עיי"ש ודפח"ח. ועי'
בבני יששכר (סיון מאמר ה אות יט) בענין רואין את הנשמע
ובכל בספרים שלו מענין זה. הגר"נ הורוץ שליט"א.

הפלטה] ושמעתי מהגר"י יוסף שליט"א שהביא כל
השמיעות מהאול"צ לגבי פלטה שהדר ביה. [ומ"מ לענין
תבשיל יבש דאין בישול אחר בישול ביבש שאני שיש
להתיר כן הוא דעת הגרשז"א בס' מאור השבת (ח"ב מכתב
כג ב) וכן דעת הגריש"א בס' שבות יצחק (פ"ח).].

ובנ"ד לא גרע מאמירה לגוי, ברמ"א (סי' רנ"ג ס"ה) כתב
בזה"ל: וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור
לומר לאינו יהודי לעשות. לכן אסור לומר לאינו יהודי להחם
הקדירה אם נצטנן, ואם עשה כן, אסור לאכול אפי' צונן,
אמנם אם לא נצטנן כ"כ, שעדיין ראויים לאכול, אם חממו
אותו האינם יהודים, מותרין לאכול. לכן נוהגין שהאינם
יהודים מוציאים הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן
ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף או עליו ומבערת
השפחה אח"כ התנור ההוא וע"י זה הקדירות חוזרים
ונרתחים. עכ"ל.

ומ"מ להלכה יש בזה חילוק בפוסקים בין דבר יבש ללח.
וכדלהלן.

אם הוא בדבר יבש, כתב בפמ"ג סי' רנ"ג א"א סקל"ח,
והו"ד בביה"ל שם ס"ה ד"ה להחם שכיון דקי"ל דשבות
לצורך שבת שרי לכתחילה ובדבר יבש אין בו רק שבות
דחזרה אפשר דהמיקל בזה ע"י א"י אין גוערין בו, ועוד כתב
בביה"ל, ועיין לקמן בסימן שי"ח בסופו מה שכתב השע"ת
בשם מהרי"ט להקל בדבר יבש שאין בו מרק ליתנו תוך
התנור ע"י א"י אף לכתחילה ובסימן זה משמע מכמה
פוסקים דאין סוברין כן ועיין במ"א סקל"ו ובתו"ש ומ"מ
נראה דיש לסמוך עליו לצורך שבת להקל בזה וכנ"ל בשם
הפמ"ג. עכ"ל.

ואמנם בחזו"א (או"ח סי' לו סקכ"א ד"ה ונראה), כתב
לאסור בזה. וכן כתב לדינא בשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי'
צ"ד).

ועכ"פ בודאי שחומם, אין בזה איסור. ובפרט בפלטה שאין
הדרך לבשל עליה.

בברכת התורה

יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף וש"ס

בא י' כ"ג. לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל היה אור במושבבתם. לא ראו איש את ס"ת אשתו.⁴

איש מתחתיו שלשת ימים ס"ת שמות.

מתחתיו שלשת ימים ס"ת מות, רמז לאלו שמותו במכת חשך.

ולכל בני ישראל היה ס"ת לילה.

אור במושבבתם ס"ת רם. היינו שהלילה היה לישראל רם היינו גבוה, בכך שלישאל היה אור אף בלילה, ומשא"כ המצריים.

בא י"א א'. ויאמר ה' אל משה וגו' כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה. כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה ס"ת בגי' נרות.

יגרש אתכם מזה ס"ת משה.

בא י"א ב'. דבר נא באזני העם וגו'. ס"ת מאיר.

בא י"א ג'. ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם. גם האיש משה ס"ת משה.

בא י"א ד'. ויאמר משה כה אמר ה' וגו'. פרש"י בעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו כו'. בעמדו לפני פרעה נאמרה ס"ת הוי"ה.

בא י"א ז'. ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל. בין מצרים ובין ישראל ר"ת ביום, שבלילה של מכת בכורות היה לישראל אור [שלכן יכלו למוול לפני אכילת הפסח כמ"ש לן מרן זיע"א] ולמצרים חשך כבכל לילה, וזהו ההפליה בין מצרים ובין ישראל.

בא י"א ח'. וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר וגו'. אלי והשתחוו לי לאמר ר"ת אלול.

בא י' ו'. ומלאו וגו' עד היום הזה ויפן ויצא מעם פרעה. הזה ויפן ויצא מעם פרעה ס"ת בגי' עה"כ אמונה, רמז שע"י שיצאו מרשות פרעה שכבר לא היה השיעבוד, נתדבקו באמונה בקב"ה.³

בא י' ז'. ויאמרו עבדי פרעה עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את ה' אלקיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים. ויאמרו עבדי פרעה עד ס"ת בגי' עה"כ הוי"ה.

בתרגום, ואמרו עבדי פרעה ליה, ס"ת הוי"ה.

מתי יהיה זה לנו ס"ת הוי"ה.

ויעבדו את ה' אלקיהם ר"ת (רב) אויא.

(הנה בתחילה כתיב כי אני הכבדתי את לבו ואת 'לב עבדיו' וכאן כתיב ויאמרו עבדי פרעה וגו', וי"ל שכאן עבדי פרעה אמרו לשלוח רק את האנשים ולא את כולם ולכן הסכים להם פרעה ושאל את משה רבינו מי ומי ההלכים, והיינו שהיה עדיין הכבדת לב גם אצל עבדי פרעה לענין כולם חוץ מהאנשים).

בא י' י'. ראו כי רעה נגד פניכם. ראו כי רעה נגד ס"ת בגי' עה"כ הוי"ה, שהקב"ה הפך ה'רעה' לרחמים כדפרש"י.

ראו כי רעה נגד פניכם ס"ת בגי' עה"כ מהוי"ה, שמה' יצא הדבר שלכן מל יהושע אותם כדפרש"י.

בא י' י"א. לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה. אתם מאת פני פרעה ס"ת מיתה.

[אפשר שפרעה חישוב שישלח רק את הגברים, כדי שהטף אח"כ יגדלו וישעבדם מחדש].

אתם מאת, שניהם אותיות אמת.

בא י' י"ג. ורוח הקדים נשא את הארבה. הקדים נשא את ס"ת אמת.

הקדים נשא את הארבה ס"ת האמת.

⁴ הפשט שזה הי' תוקף המכה למצרים לפי שהיו שטופי זימה. הגר"י הורוץ שליט"א.

³ בהקשר לזה יש מאמר חז"ל, לא נגאלו ישראל אלא בשביל האמונה. מאחי הרה"ח ר' משה שליט"א.

בא י"ב י"ט. שבעת ימים שאר וגו'. ס"ת תמר.

בא י"ב כ"ב. ולקחתם וגו' ואל שתי המזוזות מן הדם וגו'. שתי המזוזות מן ר"ת משה.

בא י"ב כ"ט. ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכר וגו'. ויהי בחצי הלילה וה' ס"ת בגי' עה"כ ויהי.

בחיצי הלילה וה' הכה ס"ת בגי' עה"כ הוי"ה.

בא י"ג ח'. והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. והגדת לבנך ביום ההוא לאמר ס"ת אמרתך, שתאמר את אמרתך שזה מצות סיפור יציאת מצרים, שכל אחד יש לו את הנוסח שלו כיצד הוא מספר לבניו וזהו אמרתך שתאמר את האמרות שלך היינו לפי הנוסח לך לפי מה שאתה יודע ויכול.

זה עשה ה' לי ס"ת בגי' עה"כ הוי"ה.

בא י"ג י"ד. והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים. כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים ר"ת בגי' מילה, רמז שהתורה רק למי שמהול כדאיתא במדרש כמ"ש קודם למען תהיה תורת ה' בפיך, ואה"כ בפיך רמז כי מילה בגי' פ"ה.

ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים ר"ת בחימה היינו בחימה על המצרים.

חזקה הוציאך, וכן, הוציאך ה' ס"ת בגי' עה"כ הוי"ה.

הוציאך ה' ממצרים ס"ת מכה, היינו ע"י המכות שלמצרים, ואה"כ כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים היינו ע"י מכת דבר כמ"ש ביד חזקה זו הדבר.

בא י"ג ט"ו. ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו. כי הקשה פרעה לשלחנו ס"ת הוי"ה.⁵

בא י"ג ט"ז. והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים. והיה לאות על ידכה ר"ת עליו, וס"ת תהלה.

יד הוציאנו ה' ממצרים, ס"ת מודה, הדום.

⁵ מענין לענין כתוב בשירה, ה' איש מלחמה ה' שמו, שבאותו שם של רחמים מכה באויבים ומושיע את ישראל. נגוף ורפוא. מאחי הרה"ח ר' משה שליט"א.

בא י"א י'. ומשה ואהרן עשו את כל המפתים האלה לפני פרעה ויחזק ה' את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל מארצו. כל המפתים האלה לפני פרעה ס"ת המילה, ר"ל כמו מילה שמסיר הערלה, כך פרעה היה צריך כבר להיכנע ע"י כל המופתים שעשו משה ואהרן לפניו, אלא שחיזק ה' את לבו.

בא י"ב ב'. החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה. החדש הזה לכם, וכן, הזה לכם ראש ס"ת משה.

לכם ראש חדשים ר"ת רחל.

ראשון הוא לכם ס"ת אמן.

הוא לכם לחדשי, וכן, לכם לחדשי השנה ר"ת הלל, רמז לאמירת ההלל בראש חודש.

בא י"ב ג'. דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית. ויקחו להם איש שה ר"ת שאול.

בעשר לחדש הזה ס"ת שרה.

בא י"ב ה'. שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים וגו'. יהיה לכם מן הכבשים ר"ת מילה.

בא י"ב ו'. והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה וגו'. יום לחדש הזה ס"ת משה.

בא י"ב ח'. ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו'. ואכלו את הבשר בלילה ס"ת תורה.

בא י"ב י"א. וככה תאכלו אתו וגו'. ר"ת אתו.

בא י"ב י"ב. ועברתי וגו' ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'. שפטים אני ה' ר"ת איש, כמ"ש גבי מצרים, ה' איש מלחמה.

בא י"ב י"ג. והיה הדם לכם לאת וגו'. ר"ת הללו. ובגי' עה"כ ע"ב.

זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות... ובזכות אותה שמחת חתן וכלה, ואותה חביבות מצווה, זכה לבן צדיק וירא שמייים, הוא רבי ניסים מויאל זצ"ל, מהעיר קרית גת, שהאיר עיני ישראל והקים מוסדות תורה רבים.

וה' יזכנו לחבב המצוות לכבד התורה ולומדיה!

הרה"ג שרון שמעון סרוסי שליט"א

מח"ס חן הש"ס ג' חלקים

ראש כולל תורתך קב"ע ברסלב

עפולה ת"ו

ליקוטי הש"ס

ליקוטים שנכתבו על שערי הספרים ממה שזכיתי
וכתבתי וליקטתי מתוך הספרים בלומדי אותם

ספר שארית ישראל

המשך

- (א) מזכיר לספר התניא ומכנהו תניא הקדוש⁶ (קו).
(ב) אפילו אנשים הדיוטים ואומנים שעוסקים במלאכתן בלילה וזוכרים על תפילת ימים נוראים ויש להם שבירת הלב, שם הוא השראת השכינה ביותר מאצל הלומדים בלי הכנעה (שם).
(א) ביום א' דפורים הוא מחיית עמלק רע הגמור, וביום ב' דפורים המתקת המון רע שאינו גמור (קמו).
(ב) כדי להגיע לבחינה גבוהה ונעלה צריך מתחילה זיכור על ידי יסורים וכו', על כן צריך לכל אחד ואחד יסורים וכו' (קמח)⁷.
(ג) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, היינו שהתלמיד יבטל עצמו כל כך עד שעל ידי האמירה של התלמיד נתגלה רק האמירה של הרב ולא האמירה של התלמיד (קנב).
(א) התרגום אינו פירוש על לשון הקדש כי אם ענין בפני עצמו (קסא).
(ב) לשון אשכנז המורגל בינינו הוא בחינת פרוכת המבדיל בין הקדש קדושת התורה לבין שאר כל השבעים לשונות (קסב).

⁶ חשוב לציין שהמחבר חי בדורו של בעל התניא, והסתלק שלשים שנה אחריו, ובכל זאת קורא לספר הקדוש. ומזכיר גם את תלמידו הרה"ק מו"ה אהרן הלוי זצ"ל בספרו שערי עבודה (רמב).

⁷ הגם שיסורים ממרקים אבל הם מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו וממילא יכול ליפול ח"ו (שם).

חידה: איזו מילה היא גם הכלי, גם האוכל, גם הכיסוי, וגם השאריות?

תשובה: משארותם, שלפי חלק מהמפרשים הם כלי לישא גדולים עשויים מעץ ובהם הניחו את הבצק, ועל שם שהבצק נשאר בכלי זה עד לסיום הלישה או ההתפחה נקראים בשם משארות (ראב"ע ורלב"ג), ויש אומרים שאלו שאריות המצה והמרור שנאכלו (רש"י), ויש אומרים הבגדים או השקים שבהם הניחו את הבצק או הצידה לדרך (רס"ג ומדרש שכל טוב).

ובשעה שיצאו עם ישראל ממצרים, מתארת התורה שיצאו עם "צאן ובקר מקנה כבד מאוד" (שמות פרק י"ב פסוק ל"ח), ואמרו רבותינו, שכל אחד מישאל יצא עם תשעים חמורים טעונים בכסף וזהב מביזת מצרים (בכורות ה:), ולפי החשבון, שש מאות אלף גברים שיצאו כפול תשעים, נמצאנו למדים שהיו שם חמישים וארבע מליון חמורים... ונוסף לכל החשבון, עוד הוסיפו רבותינו במדרש, שהמקנה שיצאו עמו עם ישראל היה כבד מאוד עד שמילא את פני המדבר (ליקוט שמעוני פרשת בא רמז ר"ח). ועל פי האמור נמצאנו למדים שהיו לעם ישראל מקנה בהמה רב מאוד.

ועל פי האמור לכאורה מדוע נשאו עם ישראל את משארותם צרורות בשמלותם על שכמם, והלא היו להם בהמות רבות למשא?

ועל כך עמדו חז"ל בשאלתם, ואמרו, ישראל מחבבים את המצוות, ולרוב חביבות המצווה, נשאו את משארותם על שכמם (מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דפיסחא פרשה י"ג, והובא בפרש"י שמות פרק י"ב פסוק ל"ד). ויש אומרים שהחמורים היו כבר טעונים במשא כבד ולכך נשאו על שכמם (חזקוני), או שמפני החפזון לצאת נשאו על שכמם (מדרש שכל טוב), וכן הנשיאה על השכם היתה נחוצה, כי היו כלי חרס דקים ועדינים והיו עלולים להשבר, והבצק יכל להמעך או להתקלקל יחד עם כלי הכסף והזהב (מלבי"ם).

ומעין האמור, בעניין חביבות עם ישראל למצוות להרים את משארותם על כתפם, ראוי לספר מה ששמעתי מפי ר' מאיר שריקי זצ"ל, שבכפר איליג שבמרוקו, בו גדל, היה יהודי צדיק בשם רבי שלמה מויאל זצ"ל, ואחד הדברים שהידר בהם היה לשמח חתן וכלה, ומנהגו היה לשאת את החתן על כתפיו, ולרקוד ולקפץ עימו ולשיר: קול דודי הנה

כתיבה בשאר הלשונות בשבת האם איסורה מהתורה או מדרבנן

במשנה בשבת ק"ג ע"א איתא: הכותב 'בכל לשון' חייב. ודעת רוב המוחלט של הראשונים דהיינו בכל 'כתב' ו'גופן', וכפי שכתב רש"י שם: בכל 'כתב' של שבעים לשון; המג"א בסי' ש"מ הביא את דברי הרמב"ם בפ"א ה"י שחייב בכל כתב ובכל לשון. והברכ"י בשו"ב בסי' ש"ו הביא שכ"ה בריבב"ן וכן מתבאר מדברי ספר הבתים וכן מוכח מדברי רי"ד בספר המכריע סי' נ"ז [וכ"ה בפסקיו לדף ק"ג ע"א שחייב בכל כתב] עי"ש. ובספר ערך השולחן בסי' ש"ו אותה' כתב שכן מבואר בדברי המ"מ על הרמב"ם, בריב"ש סי' שפ"ז, וכן מוכח מדברי תוס' ורא"ש בגיטין ח' ע"ב וברשב"א שם ובשבת פרק מילה, וכן בחידושי הר"ן בשבת שם וברשב"ץ סי' כ"א עי"ש. והבה"ל בסי' ש"ו סי"א הוסיף שכן מתבאר מדברי הרי"ף, הרמב"ן, המאירי, בעה"ט, הרוקח ורי"ו עי"ש. ויש להוסיף שכן מבואר ברי"מ מלוניל, במיוחד לר"ן ועוד.

והדרכ"מ בסי' ש"ו אות ה' כתב בשם האו"ז [ח"ב סי' ע"ו ופ"ה] דכתיבה של גוים אינה אסורה אלא מדרבנן [ורק יונית אסורה מהתורה מלבד אשורית] עי"ש. וכ"פ בהגהת שו"ע שם בסי"א [לענין להחמיר עי"ש]. ובעל חידושי זה הוא ר' יואל אבי ראבי"ה, והובא בראבי"ה מסכת מגילה סי' תקמ"ט עמ' 255 [במהדורת אפוטביצר] ומסכת ערובין סי' שצ"א עמ' 441, ועוד שם בסוסי' ת"ז עמ' 465 עי"ש, והאו"ז הוסיף: וכן ראיתי כתוב בשם הר' יהודה, וכן הביאו דברי ר' יואל - הגמ" פ"א מתפלין ה"ט, האגודה ערובין פ"ו אות ס"ט, המרדכי השלם פ"ק דמגילה והובא בלקט יושר עמ' 65. וכ"ד ר' שמחה בהגמ" פ"ז מס"ת אות מ' וכמ"ש הברכ"י הנ"ל¹³. הרי שכל אלו בני חדא בקתא אינהו, תלמידים ותלמידי תלמידים של ר' יואל, וכחד שיטא חשיב¹⁴. ועיקר חילו של ר' יואל הוא מהירושלמי [לפי הבנתו], ומכאן זה אף כתב על דברי רש"י כי שגגה הם עי"ש.

ג) ושמעתי ממורי מה שנמצא ברש"י בתנ"ך סידרא בלע"ז, היינו שמסדרין אברי משיח על ידי הלע"ז והענין עמוק הוא מאד (שם).

ד) כשאדם לומד צריך לפרש כל מה שלומד בלשון שמבינים דוקא⁸ וזה תיקון להרהורים וכו' (שם).

ה) הבעש"ט ותלמידיו גילו סוד היחודים, וממנו התחיל בחינת התחדשות, פירושו בלבושי התורה (שם).

ו) חלול שבת במקום פקוח נפש נהגו עכשיו על ידי אינו ישראל בדוקא⁹ (קסד) אלא"כ הוא מגדולי ישראל.

ז) על ידי עבירה לשמה מעלה הניצוצות מעומקי הקליפות ביותר, וזה רק על ידי גדולי ישראל שיש להם מוחין גדולות ויש להם כח לכנוס בזה (שם).

ח) יום הכפורים אינו מכפר על לשון הרע שכמעט אין לו תשובה¹⁰ וכן פגם הברית¹¹ (קע).

ט) קבלתי מרבתי שחק לישראל הוא תקון לפגם הברית, שתקון האמיתי הוא על ידי התחברות תורה שבכתב עם תורה שבעל פה על ידי חק לישראל¹² (קעא).

י) באור החיים הקדוש יש שני אורות תרין משיחין משיח בן דוד ומשיח בן יוסף (שם).

יא) יש ב' דיעות שונות אם משה הוא משיח בעצמו (קעד).

יב) בגן עדן עליון לא שייך גאווה ובגן עדן תחתון עדן שייך גדלות וגאווה (קעה).

יג) דור המבול, ודור הפלגה, ואנשי סדום הם מנשמות ישראל הכלולים באדם הראשון (שם).

יד) קבלנו מצדיקים שב' אלפים ימות משיח היינו שנתעורר בהם אורו של משיח על ידי רבנן ותלמידיהם מנהיגי הדור לתקן נשמות הנפולות האבודות והנדחים, אפילו אותן שאין להם בירור ועליה על ידי אור התורה ואחדותה שפגמו בה (קעו).

¹³ ומדברי ר' ברוך שהובא שם אין ראיה, דהוא מיירי על עיקר הדין שם האם צריך שרטוט לכתב שאינו אשורי ולא על כתיבה בשבת עי"ש.

¹⁴ ובשו"ת יבי"א ח"ג סי' כ"ג מנה עוד ראשונים דקיימי בשיטה זו, ותמה על הנובי" ועוד פוסקים שכתבו שהאו"ז הוא סברא יחידאה עי"ש. אולם במילואים לספר תורה שלמה פרשת כי תשא סי' ה' [עמ' קנ"ו בהערה] העיר לנכון על דברי היב"א הנ"ל, ושכל אלו חכמי אשכנז חשיבי דעה אחת, ודעה יחידאה קרינן להו עי"ש.

ועי' בתורה שלמה שם מה שהאריך להקשות על שיטת ר' יואל וסיעתו, ופירש פירושים אחרים בירושלמי.

⁸ וכן כתב בלקוטי מוהר"ן (קמא, קיח): כשלומד איזה דבר טוב לפרש הדבר בלשון אשכנז שמבין והוא טובה להעולם עי"ש.

⁹ מפני שנתמעטו הלבבות ויכול להיות חילול שבת שלא במקום פיקוח נפש, ועי"ש עוד טעם על פי הסוד.

¹⁰ שזה עבירה שבין אדם לחבירו שיום הכפורים לא מכפר עד שירצה את חבירו.

¹¹ ושובבי"ם שהוא גמר יום הכפורים מכפר על פגם הלשון והמעור שמכוונים זה כנגד זה (שם).

¹² ורמז לזה חק בשארו שם (ברכת המילה על פי הגמרא במסכת שבת קל"ז ע"ב).

הרה"ג אברהם דוד ברנד שליט"א אופקים

אי מנהג מבטל הלכה

יצאתי לדון בהא דקי"ל "מנהג מבטל הלכה", מה מקור הדברים, אי קי"ל הכי להלכה, ובאיזה תנאים. ובאמת שסוגיא זו רחבה מני ים, ולא הספקתי להקיף את כולה. וידוע לי על עוד עשרות ספרים העוסקים בנושא זה, ולא זכיתי עדיין לעיין בדבריהם. וכאן הבאתי את הביאורים המרכזיים והחשובים ביותר לסוגיא זו, בבחינת בסיס לכל הרוצה להעמיק ולהרחיב היריעה.

הסוברים בפשיטות דמנהג מבטל הלכה

א[הנה, מצינו בגמ' ביבמות (קב, א): אמר רבה אמר רב כהנא אמר רב, אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל, שומעין לו. אין חולצין בסנדל, אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל¹⁵. ובירושלמי שם (פי"ב ה"א), הובאו הדברים בתוספת חשובה: "ר' בא רב יהודה בשם רב, אם יבא אליהו ויאמר שחולצין במנעל שומעין לו, שאין חולצין בסנדל אין שומעין לו. שהרי הרבים נהגו לחלוץ בסנדל. והמנהג מבטל את ההלכה".

ובמתני' בבבא מציעא (פ"ז מ"א) איתא: "השוכר את הפועלין ואמר להם להשכים ולהעריב, מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב, אינו רשאי לכפן". ובירוש' שם איתא: "אמר רב הושעיה, זאת אומרת, המנהג מבטל את ההלכה. אמר רבי אימי, כל המוציא מחבירו עליו להביא ראייה, חוץ מזה". וא"כ אע"פ שבכה"ת איכא כללא דהמוציא מחבירו עליו הראיה, מ"מ הכא, מכיוון שישנו מנהג מובהק, אין אנו אומרים שצריכים הפועלים להביא ראייה לדבריהם כדי להוציא ממנו של הבעה"ב, אלא סומכים על המנהג.

א"כ, לכאורה, לפנינו ב' מקרים בהם מצינו שהמנהג מבטל הלכה. הא', בדיני אישות, דהמנהג לחלוץ בסנדל מבטל הדין דיש לחלוץ במנעל, ואע"פ דלפנינו אליהו זועק ואומר שאין ההלכה כן ואמרה התורה דיש לחלוץ במנעל. והב', בדיני ממונות, דאע"פ שבעה"ב זה התנה עם פועליו דבר מה, ומן הדין מחויב לקיים תנאו, מ"מ מתבטל דין זה מכח מנהג המקום שאינם מחויבים להשכים ולהעריב. ע"כ פשטות דברי הירוש'.

ודברי הירוש' הובאו בפשטות בדברי רבים מהראשונים. הנה ראיתי ב"אגרת פירקוי בן באבוי", שהיא אגרת שכ' א' מגאוני בבל לגאוני ארץ ישראל, ובהם הוכיח אותם על מנהגיהם, ובתו"ד הזכיר (נדפס בתוך גנזי שכטר, עמ' 559-

והנה כבר האריך לנכון הבה"ל הנ"ל בסתירת דברי ר' יואל ומקורו מהירושלמי. והקושיא הגדולה היא מלשון המשנה 'בכל לשון' – איך אפשר לומר כן על ב' לשונות מתוך ע' לשון, וא"כ ע"כ הפירוש בירושלמי הוא אחר. ובשו"ת יבי"א ח"ג סי' כ"ג [אות ו'] התעצם לדחות את דברי הבה"ל ולקיים דברי ר' יואל וסיעתו ע"ש. ועל הקושיא הנ"ל כתב ליישב שמצינו ב' דברים שנקראים 'כל' ע"ש. אולם דבריו צע"ג, דאין זה ענין לנידונו כלל, דהיכא שיש ב' דברים מפורשים שייך לומר עליהם 'כל', אבל כשיש ע' לשון לא שייך לומר על ב' מהם 'כל' אלא על רוב שייך לומר כל, דרובו ככולו וכמו שהביא שם מפרק אלו נאמרין בכל לשון שלתפלה לא מהני ארמית, אבל לומר על ב' לשונות 'בכל לשון' לא יתכן כלל, וזוהי קושיא שאין עליה תשובה.

ועוד יש להקשות על ר' יואל וסיעתו, דהא בסנהדרין כ"א ע"ב נחלקו תנאים ואמוראים באיזה כתב ניתנה תורה האם באשורית או בעברית ע"ש. ולמ"ד שהתורה ניתנה בעברית בודאי שא"א לפרש דברי המשנה שהחויב הוא רק באשורית ויונית, דהא במתן תורה היה כתב עברי והו"ל לירושלמי להוסיף גם כתב עברי, וא"כ נצטרך לומר שנידון זה תלוי במחלוקת באיזה כתב ניתנה תורה, ואין נראה כן. ועוד מניין לירושלמי להכריע דמתניתין דשבת ס"ל כמ"ד שהתורה ניתנה בכתב אשורי. והיותר קשה דבסנהדרין שם מבואר שר' יוסי ס"ל שהתורה ניתנה בכתב עברי, ובימי עזרא נשתנה לאשורית, וא"כ לר' יוסי גופיה יש חיוב גם בכתב עברי, והירושלמי העמיד את המשנה כר' יוסי [וכן הבבלי לחד תירוצין] וא"כ איך יתכן לפרש את הירושלמי שפירש במשנה שחייבים רק על אשורית ויונית. ובירושלמי גופיה במגילה פ"ק ה"ט הובאה הברייתא דס"ל לר' יוסי שתורה ניתנה בעברית ע"ש. וזו ג"כ קושיא עצומה.

וע"כ נראה שהעיקר הוא כפי שהעלה הבה"ל, וכפי שכתבו הרבה אחרונים שהביא בשו"ת יבי"א שם, שאין לדעת ר' יואל שום מקום בתלמוד. ואין לסמוך ולצרף אותה כלל, בין לקולא ובין לחומרא, ובמקום שהותר לכתוב [כמו בקונה קרקע מגוי בא"י או במקום פקוח נפש וכדומה] אין שום הבדל אם כותב באשורית או בלשון אחר.

¹⁵ עיין בגליוני הש"ס שם בשם סי' יושר לבב שביאר דמכיוון שכך הוא המנהג, אליהו חשיב כיחיד לגבי רבים.

ראיתי נוהג לשחוט. ולכן אין להניחם לשחוט. כי המנהג מבטל הלכה, ומנהג אבותינו תורה היא". והביא דבריו הבית יוסף (יו"ד א, א).

ובשו"ע חו"מ (רלב, יט) פסק: "המוכר ביצים לחבירו ונמצאו מוזרות (פירוש, שהתחיל להתהוות בו צורת האפרוח) שאינם ראויים לאכילה הוי מקח טעות ומחזיר את הדמים ועכשיו לא נהגו כן ומנהג מבטל הלכה". ובשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' קצג) נקט בפשיטות דיש לקיים מנהג אפי' נראה דיש בו סרך איסור.

ובהקדמה לספר המנהגים של רבי יצחק אייזק טירנא הובא: "ומנהג עוקר הלכה אפילו באיסור דאורייתא, כגון ברינוס נמצא שאוכלין הכרס שקורין פאנצין עם החלב [שעליו], שלדין איסור כרת" (ועיין בפחד יצחק, ערך תפילין בחול המועד). ובשו"ת מהר"י ברונא (סי' כג): "מנהג עוקר הלכה, בין לגיטין ולחליצה ואיסור והתר ולענין מזון בגטין" עי"ש עוד דוגמאות שהביא דמנהג עוקר הלכה.

ובשו"ת גינת ורדים (כלל א סי' לד) כ': "אין לנו למחות ביד הנוהגים כן, ובפרט כשיהיה המנהג פשוט בעיר דגדול כח המנהג. צא ולמד מכמה עובדי דמייתי בגמ' דלא מחינן במנהגא אפי' שיהיה המנהג כנגד הלכה ברורה ופסוקה ואפילו באיסורי תורה, ואין להעבירם על מנהגם כיון שיש להם על מה שיסמוכו".

הסוברים דמנהג אינו מבטל הלכה

ב] ולעומת זאת איתא בגמ' בראש השנה (טו, ב): "איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן בנות שוח שביעית שלהן שניה מפני שעושות לג' השנים, אישתיק. א"ל ר' אבא הכהן לרבי יוסי הכהן אמאי אישתיק... ולימא ליה קאמינא לך נהגו ואת אמרת לי איסורא, דא"ל במקום איסורא כי נהגו שבקינן". ופירש"י: "שבקינן להו – בתמיה". מוכח מהכא לכאורה דלא שבקינן מנהג במקום איסור.

ומצינו ברמב"ם בהל' שביתת עשור (פ"ג ה"ג): "מי שראה קרי בזמן הזה ביוה"כ... שאין הטובל בזה"ז טהור מפני טומאת מת, ואין הרחיצה מקרי לתפלה בזה"ז אלא מנהג, ואין מנהג לבטל דבר האסור אלא לאסור את המותר". מוכח מדבריו, דאין בכח המנהג להתיר דבר האסור מן הדין. ועיין ברבינו מנוח שם שכ' דמקור דבריו הוא מהגמ' בר"ה הנ"ל.

ובשו"ת פאר הדור (סי' קד) נשאל הרמב"ם במקומות שנוהגים שהחזן מברך לעצמו על נט"י ואשר יצר, ולאחמ"כ חוזר ומברך בבית הכנסת, אי הוי ברכה לבטלה, והשיב: "ודאי ברכה לבטלה היא בלי ספק, ולכן צריך לבטלה, ואף אם יהיה מנהג, כי אין מנהג בדבר איסור".

560): "ואף הוא [רב יהודאי גאון] כתב לארץ ישראל בשביל סירכא ובשביל כל המצות שנוהגין בהן שלא כהלכה אלא כמנהג שמד¹⁶, ולא קבלו ממנו, ושלחו לו מנהג מבטל להלכה". ונראה מכאן שגאוני א"י למדו בפשיטות דכן הוא הדין, דמנהג מבטל הלכה.

וכ"כ רש"י בספר הפרדס (סי' כה): "ואני שמעתי משום רבינו יצחק בר' יהודה נ"ע כששאלוהו מפני מה נוהגין להפטיר בויהי אחרי מות משה, והשיב כיון שנהגו נהגו, שמנהג מבטל את ההלכה". וכוונתו, דהנה איתא במגילה (לא, א) דבשמחת תורה מפטירין בויעמוד שלמה, ומפני מה נוהגים להפטיר בויהי אחרי מות משה. ועי"ש שהאריך ליישב המנהג, אך מ"מ רבי יצחק בר' יהודה אמר בפשיטות דהמנהג מבטל ההלכה.

ובספר הישר לרבינו תם (סי' תקלז): "ועוד שמנהג הוא לברך [על ההלל] תחלה וסוף. ואמרי' נמי בתלמוד ירושלמי, אם ראית הלכה רופפת בבית דין ראה היאך צבור נוהג. ובתלמוד דידן נמי אמרינן מנהג עוקר הלכה. ואמנהג סמכין. וכל המשנה ידו על התחתונה". ושם (סי' תשסו): "ואחרי אשר הורגלו הראשונים לכתוב [בגט] וכל שם, הרי הוא כמפורש בהדיא... ש"מ מנהג מבטל הלכה".

ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג, סי' שמה) דן במה שנהגו הכהנים שאין נושאים כפים כאשר אירע דבר רע בקרוביהם, וכ' להליץ בעד המנהג (עיין רמ"א או"ח סו"ס קכח), וסיים: "ומצוה להנהיג מידת הראשונים, שכן מצינו בתלמוד ירושלמי מנהג עוקר הלכה".

ובשו"ת הרא"ש הובא מעשה בא' שנתקוטט עם חברו וקרא לו "ממזר". ואיתא בגמ' (בבא בתרא נט, ב) דהקורא לחברו ממזר סופג את הארבעים, וא"כ לכא' יש להלקות את המגדף. והובאו שם תשובות שונות מרבני ספרד. ובתו"ד כ' ר' חיים בן ה"ר יחיאל חפץ: "אמת הוא שמצינו... הקורא לחבירו ממזר סופג את הארבעים, ומ"מ בארץ הזאת אין פוסקין ככה במקום שיש תקנה ומנהג לקנוס הקורא לחבירו ממזר. ומנהג עוקב את ההלכה כדאיתא בירושלמי. ודמיון זה המכה את חבירו חייב מלקות מה"ת משום פן יוסיף, ואעפ"כ הולכין אחר המנהג, כ"ש וכ"ש זה דקנס הוא שילך אחר המנהג והתקנה".

ובאגור (הל' שחיטה, סי' אלף סב) הביא לדון אי אשה כשרה לשחוט, וכ' דאף ולא מצינו בגמ' דאשה פסולה לשחוט וכן הורו הראשונים, מ"מ נהגו ישראל שלא להניח לנשים לשחוט; "מנהג בכל גלות ישראל שלא ישחטו, ומעולם לא

¹⁶ חלק גדול ממנהגי ארץ ישראל אשר בגינם התרעמו עליהם פירקוי בן באבוי ושאר גאוני בבל, היו מנהגים שנתקנו בשעת השמד, בשל גזירות שגזר השלטון הביזנטי הצורר בארץ ישראל, אולם גם לאחר שבטל שלטון זה (ונכבשה הארץ בידי הישמעאלים), המשיכו לנהוג במנהגים שונים, ואכמ"ל.

ובשו"ת הריב"ש (סי' קכב) נשאל אי יש לגעור בנוהגים לאגוד את הלולב ביו"ט בקשירה, והשיב: "דבר פשוט שכיון שהוא אסור שאין מניחין אותם לנהוג כן כדאמרינן בפ"ק דראש השנה גבי מעשר חרובין, כי נהגו במקום אסורא, מי שבקינן להו".

ובפרי חדש (או"ח תצו סעיף ב אות י') כ' דבאמת הסוגיא בר"ה פליגא ע"ד הירוש', ואנן קי"ל להלכה כדברי הגמ' דידן דאין מנהג מבטל הלכה. והביא ראיה לשיטתו מהריטב"א בפסחים (נא, א) שהביא בשם רבו הרא"ה: "פשוט שאין משנתינו וכל גמרא ועובדי אלא במנהג להחמיר, אבל במנהג להקל לעולם אין חוששין לו, ואפילו היה על פי גדולים שבעולם, כל שנראה בו צד איסור לחכם בעל הוראה אשר יהיה בימים ההם, שאין לנו אלא שופט שהוא בימינו ומיהו במקום שאין האיסור ברור והמנהג קבוע כבר עד שאי אפשר לו לבטלו כו', כיון שאינן בני תורה ואין בידו כח לבטלם, יש לו לעשות לעצמו בענין שלא יהא בדבר מחלוקת עד שיוכל להחזירם מעט מעט, ואם הטעות מוכרע אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה'".

אמנם, עיין בהגהות רעק"א על הפרי"ח מה שהקשה ע"ד, ונראה דאיפלגו בביאור הסוגיא בר"ה, ואכמ"ל. אך עיין בהגהות החת"ס לשו"ע (סי' תרצ), ובתשובותיו (או"ח סי' סו), ובתורת משה עה"ת (פר' בשלח) שפסק כהפרי"ח. וכן האריך בשו"ת עין משפט (או"ח סי' א), דכל מנהג שיש בו סרך איסור יש לבטלו.

אי מנהג מבטל איסור דרבנן

ג] ובספר משא מלך (דף נו) כ' דאין מנהג מבטל אלא איסור דרבנן, אך לא איסור דאורייתא. וכן כתבו בשו"ת באר שבע (סי' כב), ובשו"ת נחלת יעקב (סי' נא), וביד דוד (ראש השנה שם).

ועיין בשו"ת דברי יוסף לרבי יוסף אירגאס (סי' כז) שהאריך להוכיח דאין מנהג מבטל אפילו איסור דרבנן, ומה דמצינו דמנהג מבטל הלכה גבי חליצה, היינו משום דעיקר חליצה בסנדל היא, עיי"ש.

דווקא מנהג ותיקין מבטל הלכה

ד] והנה, באור זרוע (בבא מציעא סי' רפ) הביא דברי הירוש' הנז' וכ' עלייהו: "מיהו נראה בעיני, וכגון שהוא מנהג קבוע על פי חכמי המקום כדאמ' במסכת סופרים בפ' מפסיקין בברכות (יד, טז) שאין הלכה נקבעת אלא עד שיהא מנהג, וזהו שאמרו מנהג מבטל הלכה, מנהג וותיקין אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת. הא למדת שאין מנהג חשוב אלא א"כ הנהיגוהו וותיקים מחכמי הדור".

ובמרדכי (שם רמז שסו) הביא דברי האור זרוע בנוסח שונה מעט, וז"ל: "כגון שהוא מנהג קבוע על פי חכמי המקום כדאמרינן במס' סופרים שאין הלכה נקבעת אלא עד שיהא מנהג וזהו שאמרו מנהג מבטל ההלכה. פירוש, מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת וכמה מנהגים גרועים דלא אזלינן בתרייהו".

ותורף העניין א' הוא, דאם מנהג זה נתקן ע"פ ותיקים וגדולים, א"כ אע"פ דלכא' הוא נוגד את ההלכה, מ"מ אזלינן בתריה. דהיא גופא הגדר של "הלכה", שאינה נחשבת להלכה עד שיסכימו על כך גדולים ויעשה הדבר למנהג פשוט שכולם נוהגים בו. אך בלא"ה לא אכפ"ל במה דנהגו העם.

ובאמת שהדברים מפורשים בהדיא כבר במס' סופרים שהביאו (פ"ד ה"ח), וז"ל: "ונהגו העם כך, שאין הלכה נקבעת עד שיהא מנהג. וזה שאמרו מנהג מטל הלכה, מנהג ותיקין. אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא כטועה בשקול הדעת".

ובשו"ת הרא"ש הנ"ל, במעשה בא' שקרא לחברו ממזר, הובאה תשובת רבי יקר בן ר' שמואל, שכ' בתו"ד: "ובמקום שיש מנהג ותקנה שנעשה בחבר עיר ופאתיה ורביה, אמת שהמנהג עוקב את ההלכה". ומוכח כנ"ל, דמה שאמרו שהמנהג מבטל את ההלכה הוא בדווקא כאשר נתקן המנהג על דעת גדולים.

ובשו"ת מהרי"ק (שורש ט) כ': "ואפילו כנגד ההלכה אזלינן בתר מנהג היכא שהמנהג הוקבע על פי חכמי המקום כמו שכתב המרדכי בפרק הפועלים ומביא ראיה ממסכת סופרים". ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' שעט) כ': "דאין מנהג מבטל הלכה אלא א"כ הוקבע ע"פ ותיקין".

וכן הביא להלכה המגן אברהם (תרצ, כב), וכן פסק בשו"ת חקרי לב (מהדו"ב ח"ב יו"ד סי' ג) דאין מנהג מבטל הלכה אלא כאשר ידוע שמנהג זה הוא מנהג ותיקין שעמדו חכמים ותיקנו לעשות כן. אך מנהג בעלמא שנהגו העם כן, אינו מבטל הלכה.

גדרים אחרים בדברי האחרונים

ה] והנה, בשו"ת הרמ"א (סי' יט) כ' בזה גדר אחר, וז"ל: "ע"כ צריכים אנו למימר דאם המנהג בדבר ממון בעלמא ע"ז אמרו בירושלמי ומייתי ליה הר"ף פרק השוכר, מנהג מבטל הלכה. וכן אם המנהג בדבר סייג וגדר, וליכא למיחש לקלקלה יש לקיים המנהג ההוא... וכן מנהג שנתפשט כההיא דחליצת סנדל ג"כ אין לשנותו מאחר שלא נתחדש דבר ממה שהיה בימי הראשונים, כההוא דסנדל גם הראשונים ידעו מהו סנדל ומנעל, ומאחר דהסכימו בחליצה יש לילך אחריהם".

ובביאור דבריו נראה לומר דגדר הדברים הוא דאין לנו
לחדש מדעתנו דעה להלכה שלא סברוה הראשונים. אך
כיוון דאיכא לפנינו דעה כזו, שרי לנו לנהוג כאותה דעה
אע"פ שלא נפסקה להלכה.

ובשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ו) כ': "דדוקא מנהג שהוזכר
בש"ס שהיו נוהגין כן מקדם שנקבע הלכה זו בש"ס שייך
לומר מנהג עוקר הלכה כיון שהמנהג קדום כיון דכבר נהגו כן
אין לעקור המנהג מפני ההלכה שנקבעת. משא"כ בדבר
שכבר נקבע ההלכה בש"ס בודאי אין כח ביד שום אדם
לבטל ולשנות המנהג נגד ההלכה, רק מצינו אם הלכה
רופפת בידך הלך אחר המנהג, ולא להיפך לשנות המנהג
מחדש נגד ההלכה, והמהפך מנהג כזה אותיות גהנם."

ולפי דבריו נמצא דכל מה שמנהג עוקר הלכה היינו טרם
שנקבעה הלכה פסוקה בש"ס. אך לאחר חתימת הש"ס
נסתתמו שערי המנהג לקולא, ושוב אין בכח המנהג לעקור
את ההלכה.

ובנחלת שבעה (סי' כז אות יג) כ' דאין אומרים מנהג מבטל
הלכה אלא באופן שבו אין הדין פשוט כנגד המנהג, כגון בני
רינוס שאוכלים את הכרס, והוא מחלוקת הפוסקים. ואע"פ
שרובא דעלמא אין נוהגים לאכול את הכרס, מ"מ לא
איפסקא הילכתא בצורה ברורה בהך מילתא. אך בדבר
שהוא כנגד הדין הפשוט אין אומרים מנהג מבטל הלכה.

בדברי הרשב"ץ והרשב"ש

ו[וסברא אחרת מצינו בשו"ת הרשב"ש (סי' תיט) שכ': "אם
יש בדבר איסור, אין המנהג כלום. שאעפ"י שאמרו
בירושלמי... ואמר ר' הושעיה זאת אומרת מנהג מבטל
הלכה, זהו במנהג שאין בו איסור, אבל לבטל האיסור לא.
תדע, שהרי אמרו בפ"ק דר"ה במקום איסורא כי נהגו מי
שבקינן להו... והדבר מוכרע מעצמו, שאם מפני המנהג באנו
לבטל האיסור, יבטלו כל האיסורין אחד לאחד ונמצאת
התורה ח"ו בטלה".

ולכא' לפי דבריו, אין מנהג יכול לבטל איסור בשום פנים
ואופן. אמנם, לפי"ז צ"ב מהו לשון הירוש' "מנהג מבטל
הלכה", ואיך שייך לומר כן אי איתנו יכול לבטל איסור. אמנם,
בהמשך דבריו כ' הרשב"ש גדר אחר בזה, דלאחר שהביא
מקומות רבים בש"ס אשר בהם נהגו שלא כהלכה, כ': "זהו
כשיש עיירות שסומכין על דבריו בין לקולא בין לחומרא,
כמקומות שסומכין על ספר הסמ"ג ומקומות על הריא"ף
ז"ל ומקומות על הרמב"ם ז"ל ומקומות על הטורים. אבל
כשיש חלוק סברות זה אוסר וזה מתיר ואין להם רב מוסכם
על מה שישמכו, והמתיר ראיתו או דבריו חלושים ויש
רבים חולקים עליו, אין סומכין עליו אלא על הרבים או על
מה שראיתו ברורה".

ולפי"ז אפ"ל דכוונת הירוש' מנהג מבטל הלכה, היינו כאשר
הוכרעה ההלכה בנידון מסוים כח"ד מ"ד, ובמקו"א נהגו
כאיך מ"ד בכל ענין, רשאים לנהוג כדבריו אף כאשר
בנושא מסוים דבריו לא נפסקו להלכה. אך בכל אופן אחר,
אין רשאים לנהוג שלא כהלכה אף אי איכא מ"ד המתיר
שיכולים לסמוך עליו.

אלא דשו"ר במקו"א בשו"ת הרשב"ש (סי' תקסב) שביאר
דברי הירוש' הנז' באופ"א, ואלו דבריו (בקיזור מעט): "דע,
מורגל הוא אצל בני אדם מנהג מבטל הלכה, וזה הלשון מצד
אמתי ומצד בלתי אמתי, אמנם היותר מצד אמתי מפני
שבירושלמי נזכר זה הלשון בשני מקומות, והיותו בלתי
אמתי מפני שלא בכל ענין נאמר זה... ותינה הא דמתאמר
בפרק השוכר דהוי גבי ממון, וקי"ל בעלמא דכל תנאי
שבממון תנאו קיים, אבל ההוא דבפרק מצות חליצה הקשה
שהוא באיסורא, והיה משמע מניה דאפילו באיסורא מנהג
מבטל הלכה, ובגמרא דילן בפ"ק דר"ה אמרינן במקום
איסורא כי נהגו מי שבקינן להו.... על כן אני אומר שגמרא
דילן לא פליגא אההיא דירושלמי שאמרו גבי סנדל.... היינו
טעמא לפי שכשאמרה תורה וחליצה נעלו לאו לאפוקי סנדל
קאמרה אלא כל דבר שנוהגין בו לנעול ברגליהם, וכיון
שנהגו בסנדל הוי כמנעל. ואם יבוא אליהו ויאמר שאין
חולצין בו אין שומעין לו לפי שכבר נהגו בסנדל והו"ל כחולץ
במנעל שאמרה תורה, אבל באיסורא לא אמרינן מנהג
מבטל הלכה, ולא חלק הירוש' ע"ז, ועמדו דברי ב'
התלמודים והכרעת הרמב"ם ז"ל".

ולפי דבריו נמצא ביאור נפלא בדברי הירוש', דבאמת בשום
אופן לא אמרי' מנהג מבטל איסור, וכמוש"כ הריב"ש עצמו
לעיל, ומה שאמרו בירוש' מנהג מבטל הלכה, היינו דמכח
המנהג מתבטל ההלכה. וכגון הא דאמרה תורה דיש לחלוץ
במנעל, וסנדל לא מיקרי מנעל וע"כ אין לחלוץ בו. אמנם
מכיוון שנהגו העם ללבוש וסנדל ולחלוץ בסנדל, הדר דינא
דסנדל חשיב מנעל, וא"כ אף אם יבוא אליהו ויאמר דאין
חולצין בסנדל, אין אנו מקשיבים לו מאחר והמנהג ללבוש
ולחלוץ בסנדל שינה את ההלכה.

ועד"ז יש לפרש הא דמצינו דמנהג מבטל הלכה גם גבי תנאי
בשוכר את הפועלים, והיינו דמכיוון שנהגו העם שלא
להשכים ולהעריב, א"כ אע"פ שהתנה שיעשו כן התנאי בטל
והשתנתה ההלכה.

ובאמת, אחי הרשב"ש מוהר"ר צמח, הביא כעין דברים אלו
בשו"ת יכין ובועז (ח"א סי' קיח) בשם אביהם הרשב"ץ.
אמנם, מדבריו מבואר כי באמת איכא חילוקא בין הא
דאמרו מנהג מבטל הלכה בדיני ממונות, להא דאמרו כן
באיסורין (היינו בחליצה). דמה שאמרו מנהג מבטל הלכה
בדיני ממונות, היינו דדנים את המנהג כהלכה, והיינו דמכיוון
שכך הוא המנהג כך הוא הדין אע"פ שאין זו הלכה.

הרה"ג יעקב דניאל בן זקן שליט"א ע"ת מיקסיו יע"א

במי ששהה י' שנים בלי בנים

שאלה: ראובן נשא את לאה והן עתה עברו י' שנים ולא זכו לזרע של קיימה ושואלים האם צריכים להתגרש משום מצות פו"ר או לא

דין שהשהה י' שנים עם אשתו בלי בנים כופין לגרש

(א) תנן ביבמות (סד.) "נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי לבטל גירשה מותרת לינשא לאחר ורשאי השני לשהות עמה י' שני ואם הפילה מונה משעה שהפילה" ובגמ' "ת"ר נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה יוציא ויתן כתובה שמא לא זכה להבנות ממנה אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (בראשית טז, ג) (מקץ עשר שנים לשבת אברהם בארץ כנען ללמדך שאין ישיבת חו"ל עולה לו מן המנין לפיכך חלה הוא או שחלתה היא או שניהם חבושים בבית האסורים אין עולין לו מן המנין" ע"כ

ותו איתא בכתובות (עז.) "אמר רב יהודה אמר רב אסי אין מעשין אלא לפסולות כי אמריתה קמיה דשמואל אמר כגון אלמנה לכהן גדול וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתניה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר אבל נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אין כופין אותו ורב תחליפא בר אבימי אמר שמואל אפילו נשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה כופין אותו" ע"כ

ביאור רבינו המרדכי למה לא נוהגים כן היום

(ב) וכתב רבינו המרדכי (יבמות רמז מט) וז"ל "[גרסינן בפ' המדיר אין מעשין אלא לפסולות] ושמואל אמר אף נשא אשה ושהה עמה עשר שנים היו כופין אותו להוציא ונראה (לאביאסף) דהלכה כרב [דאמר אין מעשין אלא לפסולות ורב] ושמואל [נמי] לא פליגי אלא בא"י ואהיהא ברייתא סמכינן בזמן הזה שאנו בח"ל ואנו שוהים טפי מ' שנים ואין כופין להוציא וכן פי' רבינו אב"ן זקני וכן מצאתי בשם ר"י בר' שמואל וגרסינן בפ' חזקת הבתים דין הוא שנגזר על עצמינו [להתאבל על ירושלים] שלא לישא אשה ושלא להוליד בנים אלא שאין גוזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בו הלכך לכל הפחות אין כופין להוציא ואפילו בא"י חייב ליתן כתובה וגם תנאי כתובה [אביאסף מ"י] עכ"ל

והקשה הרה"ג ר' אלחנן בונם וסרמן זצ"ל והובא בס' קובץ שיעורים (ח"א ב"ב אות רסח) וז"ל "ונראה הכוונה כמו שמצינו בקטן דאיכא תקלה (סנהדרין נד) אף שהקטן לא הוזהר כמפרש"י בנדה מ"ה אבל אילו היה אפשר להזהירו ראוי להיות אסור גם לקטן ומשו"ה מיקרי תקלה וה"נ ראוי להיות אסור אלא שא"א לגזור אמנם דברי המרדכי צ"ע דלטעם זה א"כ גם בזמן הגמ' היה ראוי שלא לכופ להוציא ובמנותנית תנן יוציא ובודאי אין לומר דדין המשנה הוא רק בזמן הבית ובגמ' שם א"ר יצחק בן אלעזר עובדא הוה בבי מדרשא וכו' ומשמע דקאי בזה"ז ולא קודם שנחרב הבית" עכ"ל

גמ' ב"ב מיום שפשטה מלכות הרשעה דין הוא שלא לישא אשה

ולפו"ר היה אפשר"ל דבאמת בגמ' (ב"ב ס:) כתוב "ומיום שפשטה מלכות הרשעה שגזרת עלינו גזירות רעות וקשות ומבטלת ממנו תורה ומצות ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן ואמרי לה לישוע הבן דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין" ע"כ

וא"כ מבואר מהגמ' שהטעם הוא שמיום שפשטה ידיהם של מלכות הרשעה ולא מיום חורבן הבית וא"כ אפשר לחלק שהמשנה איירי אפילו אחר חורבן הבית רק שאחרי הזמן של החורבן מלכות הרשעה פשטה ידה והתחילה לגזור גזירות ואז אמרו 'דין הוא וכו'" אבל אין זה די כדי ליישב הקושיות שהרי סו"ס הדין שכופין אחרי י' שנים הוא דין פשוט מבואר בגמ' ולא דנו בגמ' שיש להסתפק מצד המלכות הרשעה שפשטה

דין שאחרי שלא גזרו האם נשאר איסור בדבר או אין איסור כלל

והנה יש לדון האם מאחר ולא גזרו אין בזה איסור כלל או שבכל זאת 'מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין' אבל ירי שמים יחוש לעצמו

שיטות שנראה שהאיסור עדיין קיים

והנה מדברי הרשב"ם שכתב וז"ל "לשבוע הבן. מילה שהיא לסוף ז': ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו. בענין טוב ולא ע"י עובדי כוכבים ומצות לא יבטלו עוד: אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין. במה שלוקחין נשים שאינם סבורים שיש איסור בדבר: ואל יהיו מזידין. דמשום דלא יוכלו לעמוד בה יבטלוה ונמצאו מזידין הלכך לא גזרינן" עכ"ל ולכאורה מדבריו היה נראה שעדיין יש איסור בדבר שהרי כתב 'שאינם סבורים שיש איסור בדבר' וכן נראה שהבין הרב קובץ שיעורים אבל אפשר לדחות ולומר שאין ראיה שמ"ש 'שאינם סבורים שיש איסור בדבר' כונתו

שאלו היו גוזרים בכל זאת היו חושבים שאין איסור בדבר אבל אין זה במדמעי כ"כ מדבריו ואדרבה נראה יותר כהרב קוב"ש שמוטב שיהיו שוגגין כשלא גזרו וחושבים שאין איסור בדבר

והנה רבינו גרשום מ"ה כתב וז"ל "שיהיו שוגגין. שיבטלו אותו דין בשוגג ואל יהיו מזידין שאם נגזור גזירה יהיו מבטלין אותה במזיד שלא יהיו יכולין לעמוד בה שלא לישא אשה" עכ"ל ומשמע שגם אחרי שלא גזרו בכל זאת נשאר הדין בתורת דין של איסור בדבר

וכן נראה מדברי רבינו המרדכי הנ"ל שכתב "הלכך לכל הפחות אין כופין להוציא" דהיינו שכיון שמן הדין היה צריך להיות שלא לישא אשה ורק שכיון שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה לכן לא גוזרים מאותו טעם באמת לפחות לא כופין וא"כ משמע שאפילו שלא גזרו עדיין כאילו יש דין שלא לישא אשה

איברא שכ"כ המהר"י מינץ זלה"ה (סי' י) וז"ל "אלמא ס"ל לאביאסף משום דאמרו דין הוא שנגזר עלינו שלא לישא אשה ושלא להוליד בנים אע"פ שלא גזרו מ"מ גורם שאין כופין להוציא במקום ששהה עמו עשר שנים אע"ג דבטיל מפ"ו ולא אמרינן משום מצות פו"ר ניכוף אותו להוציא כדי לקיים מצות פ"ו ואלו לענין יבום לא אמרינן דיגרום מה שאמרו דין הוא שנגזר על עצמינו כו' וגזירת הגאון שלא יכופו אותה לייבם או לעשות פשרה עמה אלא יחלוץ אלא ודאי מצות ייבום יותר גדולה ממצות פ"ו ולית דין צריך בשש והסברא נותנת משום דפ"ו יש לה היתר אם לא מצא אשה שרצה להנשא לו או שתורתו אומנותו כבן עזאי אבל הכא מייבם אותה בעל כרחו וכן אפילו מי שתורתו אומנותו שהרי היא זקוקה ומן השמים הקנו לו" עכ"ל הרי מבואר ממשמעות דבריו שבעצם ביטלו המצוה של פו"ר

קושיות למהלך שיש איסור לישא אשה אחרי שפשטה ידה מלכות הרשעה

אלא שבאמת קשה מאוד להגיד שיש איסור בדבר שהרי א"כ תקשי מה שהקשה הרב חת"ס (ב"ב ס:;) וז"ל "וצ"ע טובא א' א"כ מ"ט נשאו נשים כל התנאי וכל חסידיו ומדוע היו הם מזידיים בדבר זה ב' ומדוע לא נישא נשים וכי יש לנו להתחכם על גזירות ה"ת הלא כה אמר ישעיה הנביא לחזקיה מלך יהודה ע"ה בהדי כבשי דרחמנא למה לך" עכ"ל

אלא שמ"מ לדברי רבינו המרדכי לא כ"כ קשה כי אפשר דס"ל שרק לא כופין אבל ודאי שצריך לישא אשה אלא שמדבריו ומדברי המהר"י מינץ לכאורה יוצא שכן יש איסור בדבר וא"כ למה ישא אשה וצ"ע

השיטות דס"ל שאין איסור כלל

איברא שרבינו המאירי כתב וז"ל "ואף קדמונינו היו אומרים משנגזרו עלינו גזרות לבטל ת"ת ומצות ואין מניחין אותנו ליכנס לשבוע הבן דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ושלא להוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה אלא הנח להם לישראל יעשו רצון קונם ויעשה שליש מה שהושלש בידו ובהדי כבשי דרחמנא למה לך אלא הרי אנו מקוים ומצפים למדת רחמי ואיהי אדידה עבדא" עכ"ל הרי מוכח מדבריו שבאמת יש לנו להמשיך להתנהג כפי הדין של פו"ר ולא לחשוש ובאמת שהר"ף והרא"ש השמיטו הגמ' הזאת והיה נראה מדבריהם שלא פוסקים למעשה גמ' זו

והרב חת"ס הנ"ל (ב"ב ס:;) ועי' בחת"ס עה"ת דברים קב ע"א) תי' וז"ל "ונבוא אל המכוון כי בטוחים אנחנו שנשבע בשמו הגדול שלא לכלות זרעו של אאע"ה והוא דבר הנמנע ממש לכן בידינו להושיע את עצמנו מכל צרה ומבוכה באשר שגוזרים עלינו לבטל מן התורה ומצות ושלא לילך לשבוע הבן וכשנרצה לבטל זאת נגזור ע"ע שלא נשא אשה ויהי' זרעו של אאע"ה כלה מאליה וזה א"א בשום פנים וע"כ יעשה השי"ת לבטל גזירת המלך להשיב אחור מחשבתו כדי שגם אנחנו נשוב ונבנה זרעו של אאע"ה אך אחרי שובו ר' ישמעאל בן אלישע על הדבר הזה וחשב בנפשו בהדי כבשי דרחמנא למה לך וכות" עכ"ל ע"ש ונלע"ד להוסיף לפ"ז באו"א והוא שלזה כיוונו ב'מוטב שיהיו שוגגין' דכיון שלא יוכלו לעמוד יעברו על הדין וממילא יתקיים זרעו של אאע"ה גם עם הגזירות ולא נצטרך לנס שה' יהפוך הגזירות וממילא לא הועלנו בגזירה כלום. ואע"פ שקצת דרך דרש הוא מ"מ לפ"ז נמצא שבאמת אין דין לא לישא אשה שהרי להיפך צריך לדאוג שימשיך זרעו של אאע"ה ודו"ק

ובאמת שכן הבין מורן בשו"ת בית יוסף (דיני כתובות סי' יד) וז"ל "ועוד דאפילו מי שאמר דין הוא שנגזור וכו' לא אמרה לקושטא דמילתא אלא דרך התאוננות דהא מסיים בה אלא הנח להם וכו' וכיון שלא גזרנו על עצמנו נשאר הדין במקומו" עכ"ל הרי להדיה דס"ל שאין דין כלל שלא לישא אשה

חזר לקושיות בדברי ר' המרדכי

ג) איברא שדברי רבינו המרדכי קשה להולמם וצ"ע וכמו שהקשה הרב קוב"ש הנ"ל ואיברא שכבר הקדימו מורן בשו"ת בית יוסף (דיני כתובות סי' יד) וכתב וז"ל "הדבר ברור שעילה בקש לקיים המנהג שנהגו שלא לכופו להוציא והלואי יוכל לנצל עצמו בכך שהרי הוא כנגד הפוסקים שפסקו לכופו על פריה ורביה. ועוד שההתנצלות ההוא נראה שאינו התנצלות שהרי חכמי התלמוד היו אחר חרבן הבית וכתבו שכופין על פריה ורביה ולא חשו לההיא דדין הוא שנגזור על עצמנו. ועוד דאפילו מי שאמר דין הוא שנגזור וכו' לא אמרה לקושטא דמילתא אלא דרך התאוננות דהא מסיים בה אלא הנח להם וכו' וכיון שלא גזרנו על עצמנו

נשאר הדין במקומו וא"כ אין בדבריו כדאי לנצל המנהג אלא כדמות ראייה בעלמא כ"ש שלא יועיל להביא ראייה משם כאלו הוא דבר פשוט ופסוק "עכ"ל

ודיון בדעת הגה' מיימוניות ור' המרדכי

(ד) וטרם לבוא לתרץ נקדים מ"ש הגה' מיימוניות (פט"ו מהל' אישות אות ד) וז"ל "אין כופין להוציא אפילו בא"י מהא דגרסינן ס"פ ח"ה מיום שחרב ביהמ"ק וכו' הילכך לכל הפחות אין כופין להוציא אפילו בא"י ע"כ באביאסף" עכ"ל

וחזיתיה למוהר"ר חיים בנבנישתי זלה"ה שהקשה (בס' דינא דחיי עשין מט עמ' 308) שממ"ש רבינו בעל ההגה' מיימוניות "וכתב עוד דאין כופין להוציא אפילו בא"י וכו' הילכך לכל הפחות אין כופין להוציא אפילו בא"י" משמע שבא"י אין כופין להוציא ומצד שני ממ"ש רבינו המרדכי "הלכך לכל הפחות אין כופין להוציא ואפילו בא"י חייב ליתן כתובה וגם תנאי כתובה" משמע שבא"י כופין להוציא ומ"מ חייב ליתן כתובה ותנאי כתובה וא"כ יש סתירה האם כופין בא"י לדעת רבינו אבי אסף או לא וכתב הרב הנז' וז"ל "הנה בפירוש נראה דבא"י חייב להוציא ומ"ש הלכך לכל הפחות אין כופין להוציא בח"ל קאמר דאי אפילו בא"י וכך הוא שיעור הלשון 'הלכך לכל הפחות אין כופין להוציא ואפילו בא"י' מאי האי דקאמר 'חייב ליתן כתובה וגם תנאי כתובתה' ולהיכא קאי. שהרי לא בא"י ולא בח"ל אין כופין אותו להוציא וכתובתה ותנאי כתובתה מאי עבדתה הכא כיון שאין כופין אותו להוציא. אבל אם נפרש דמ"ש 'הלכך לכל הפחות אין כופין אותו להוציא' בח"ל קאמר אתי שפיר מאי דקאמר אח"כ 'ואפילו בא"י חייב ליתן כתובה וגם תנאי כתובה' שפירו' של דברים כך הוא 'ואפילו בא"י דקי"ל דכופין אותו להוציא אינה מפסדת כתובתה אלא 'חייב ליתן לה כתובה וגם תנאי כתובה" עכ"ל

ותי' הרב דינא דחיי הנז' וז"ל "הלכך נראה שצריך להגיה בדברי ההגהות כך 'וכתב עוד דהיה נראה דאפילו בא"י אין כופין מהא דפ' ח"ה כו' הלכך לכל הפחות אין כופין להוציא ואפילו בא"י חייב ליתן כתובה וגם תנאי כתובתה ויהיה פי' דבריהם הלכך לכל הפחות אין כופין אותו להוציא בח"ל דוקא וכמו שנראה מדברי המרדכי ומיהו בלא ההגהה בדברי ההגהות יש לישב לישנא דכל הפחות והכי קאמר כיון דאין אנו עושין כן לגזור גזירה על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים לכל הפחות אם נשא אין כופין להוציא בשביל פו"ר אפילו בא"י וצ"ע" עכ"ל

ולפ"ז נמצא שלא כופין רק בח"ל אבל בא"י כופין וא"כ עיקר טעם הפסק הוא דס"ל שבחו"ל לא כופין ולא משום שאחר שפשטה ידה מלכות הרשעה 'דין הוא שנגזור וכו'

ועל דרך זה באו"א נלע"ד בס"ד ליישב שעיקר הפסק אינו מכח הגמ' בב"ב כי הרי אין גוזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב ציבור יכולים לעמוד בה אלא עיקר טעם הפסק הוא שרבינו המרדכי פסק כרב דס"ל שאין מעשין אלא לפסולות ובנוסף לזה גם ס"ל שלכו"ע בחו"ל לא כופין ואפילו לשמואל דס"ל שמעשין במצבים אחרים בנוסף מהפסולות מ"מ חלק בא"י אבל לא בחו"ל וא"כ לא מבעיא בחו"ל שאין כופין אלא אפילו בא"י לא כופין כי הלכה כרב ומה שהביא רבינו המרדכי מהגמ' בב"ב אפש"ל בב' פנים א' שזה רק סמך נוסף ב' שזה הטעם שפוסקים כרב דהיינו מה שמבואר במשנה שכופין לאחר י' שנים אינו לכו"ע כי רב ס"ל שאין מעשין אלא לפסולות ולהלכה פוסקים כרב כיון שמבואר מהגמ' בב"ב שדין הוא שאחר שקמה מלכות הרשעה שלא לישא אשה ודו"ק וכן ראיתי להרה"ג אברהם זילברשטיין שליט"א בס' אבני אש (ואע"פ שמדברי ההגהות מיימוניות נראה שפסק כן רק משום דמן הדין היום לא היה צריך לישא אשה ולא מטעם אחר שפוסקים שאין מעשין אלא לפסולות) ודו"ק

שיטת תוס'

(ה) והנה התוס' שם כתבו וז"ל "דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא נשים. תימה הכתיב פרו ורבו ושמא על אותן שכבר קיימו פריה ורביה קאמר והיינו זרעו של אברהם כלה שלא יוליד אלא בן ובת" עכ"ל

והרב תורת חיים כתב לתרץ וז"ל "נראה דלאו קושיא היא דיש כח ביד חכמים לעקור דברי תורה בשב ואל תעשה כדאשכחן בשופר דל ראש הדנה שאם חל ראש השנה בשבת אין תוקעין בו אע"ג דלאו מלאכה היא אלא דגזרין שמא יעבידנו ד' אמות ברשוה"ר וכן גבי נטילת לולב שאין נוטלין כשחל יום ראשון בשבת משום הך גזירה" עכ"ל

ונלע"ד ליישב דעת תוס' שאינו דומה הנידון לראיה שהרי אע"פ שביטלי חכמים שופר ולולב בשבת לא ביטלו מצות שופר ומצות לולב לגמרי והרי כשלא חל בשבת מקיימים המצוה משא"כ בביטול מצות פריה ורביה היו מבטלים לגמרי מצוה זו ועוד יש להוסיף שביטול מצות פריה ורביה חמירה כמ"ש בגמ' דנמצא שח"ו זרעו של אברהם אבינו כלה ח"ו ולכן חמור יותר

ובאמת לשון התוס' מורה שהבינו שלא יתכן שיבטלו מצות פריה ורביה ולכן אוקמוהו למי שכבר קיים מצות פריה ורביה וכדומה

אלא שממ"ש 'שמא' אפש"ל שתוס' הסתפקו אם בטלי מצות פריה ורביה או לא איברא שכ"כ מהר"י מינץ זלה"ה (שו"ת סי' י) וז"ל "והתוס' ס"פ ח"ה מסופקים בדבר

דמקשינן התם וכו' ושמא וכו' אלמא דתו' הקשה בלשון שמא" עכ"ל

ומ"מ מרן בשו"ת בית יוסף (דיני כתובות סי' יד) כתב וז"ל "נראה שמ"ש ושמא על אותם שקיימו מצות פריה ורביה קאמר אליבא דמאי דהוה ס"ד לומר דין הוא שנגזור ע"ע וכו' אבל לקושטא דמילתא אין ספק שסוברים התוס' דכופין על פריה ורביה כמו שמבואר בתלמוד שהיה אחר חרבן הבית" עכ"ל

וא"כ לפ"ז נמצא שיש מחלוקת בדבר שלפי המהר"י מינץ תוס' הסתפקו בדבר אם היו מבטלים מצות פריה ורביה או לא אבל לדעת מרן לעולם גם ספק לא היה לתוס' שודאי שאין לבטל מצות פריה ורביה

ולפי דברי התוס' נלע"ד בס"ד לבאר דברי רבינו המרדכי והוא דס"ל כהתוס' שבאמת לא רצו לבטל מצות פריה ורביה כי אי אפשר אלא שמי שכבר קיים פו"ר רצו לעשות דין שלא לישא עוד נשים ולהוליד עוד בנים ואפילו אי נימא שהדין נשאר אסור אפילו שלא גזרו מ"מ לא ביטלו מצות פו"ר ומעתה א"כ הרי מי ששהה י' שנים ולא נולדו לו בנים מדאורייתא אינו מבטל מצות פו"ר ורק מדרבנן כופין אותו משום מצות פו"ר וא"כ אם לא כופין אותו אינו נקרא שמבטלים מצות פו"ר ולכן לא כופין (וכן מי שלא נשא אשה כיון שכל רגע יכול לישא אשה אם לא כופין אותו אכתי לא מקרי שמבטלים מצות פו"ר) ולכאורה יש להוסיף לזה שיש ספק ספיקא ספק אם כופין גם למי ששהה י' שנים או לא וספק אם בחו"ל כופין וספק אם לא כופין אי מקרי שמבטל מצות פו"ר או לא

שיטת הריב"ש בביאור המנהג

ו) והנה הריב"ש (סי' טו) כתב וז"ל "אמנם כל זה שורת הדין אבל מה נעשה שלא ראינו ולא שמענו מכמה דורות ב"ד שנוזק לזה לכופ' ולהוציא באשה ששהתה עם בעלה י' שנים ולא ילדה או שהיא זקנה ואף אם אין לו בנים. ומן הדין הי לב"ד לכופ' אותו או להוציא או לקחת עליה אשה בת בנים ואפילו אם יש לו כמה זכרים עדיין לא קיים מצות פו"ר אם אין לו זכר ונקבה כדברי ב"ה וכמ"ש למעלה וכו' וכן לא ראינו ב"ד שנוזק למחות במי שנושא קטנה ואע"פ שהגיע הוא לפרק חיוב פו"ר ואין לו בנים ואע"פ שדינה כזקנה כמ"ש הר"ם ז"ל ואפילו מי שיש לו בנים אין לו לישא קטנה כמ"ש בפ' כל היד דהני דנסבי קטנות מעכבין את המשיח. וכן אמרו אסור לאדם שיקדש את בתו עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה ומימינו לא ראינו מי שמיחה בזה, וכן בבית כהן או בת ת"ח לעם הארץ וכן בבית ע"ה לת"ח, ולזה אם היו ב"ד נזקקין לדקדק ע"פ שורת הדין בענייני הזווגים לכפותם היו צריכין לכפות את כלם ורוב הנשים הבאות בימים היו יוצאות ונוטלות כתובה ונדוניה וליכא כתובה דלא רמו בה

תיגרא ותרבה הקטטה והמריבה ולזה העלימו חכמי הדורות את עיניהם בענייני הזווגין שלא למנעם אין צ"ל שלא להפרידם כל ששניהם רוצים ואין בנשואין ההם לא משום ערוה ולא משום איסור קדושה ודי להם לדונם ע"פ הדין כשיש כשיש מחלוקת בין איש לאשתו על זה ונגשו אל המשפט ושפטום ע"פ התורה. לכן בנדון שלפניכם וכו' אם תרצו להעלים עיניכם כאשר נהגו קהלות גדולות וטובות מלאות חכמים ואנשי מעשה הרשות בידכם וכו' וכן אפשר שבאלו הארצות אין כופין להוציא אשה שאינה בת בנים כדי שימצאו אחרת בת בנים מטעמא דכל כמה דאגידא ביה לא יהבי ליה אחריתי שהרי באלו הארצות אין מקפידין בזה כ"כ ואדם נושא ב' וג' נשים ואין מכלים שכך נהגו וא"צ רשות מלך קצין שוטר ומושל. אמנם אם תרצו להחמיר עליו ולהיות מדת הדין הגמור מתוחה כנגדו מפני שהטיח דברים כנגד הדיין וקצת מבני קהלכם לפי מה שבא בשאלתכם הרשות בידיכם שאין לדיין אלא מה שענינו רואות וכו' עכ"ל

והנה משמע שרק הסיבה להחמיר היא משום שהטיח דברים כנגד הדיין ולא משום שיש להחמיר עליו או לכופ' אותו אם נראה כן לעשות כי כבר לא נהגו לכופ'

פסק מור"ם שלא כופין גם על נישואין עצמם ודין בדבריו

והנה מור"ם (הרמ"א) הביא דברי הריב"ש האלו בס' דרכי משה ופסק על מ"ש מרן (אה"ע סי' א סע' א) "ומי שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה" בהגהותיו (שו"ע סעי' ג) "ובזמן הזה נהגו שלא לכופ' על זה" משמע דס"ל שלא כופין כלל על זה והקשה הרב חלקת מחוקק (ס"ק ד) וז"ל "אבל מדברי הריב"ש [שמדבריו הוציא הרב דין זה] אין ראייה דהתם מיירי שאין כופין אותו לגרש או שאין מוחין מלישא אשה שאינה בת בנים אבל לישב בלא אשה כלל מזה לא מיירי" עכ"ל

ונלע"ד בס"ד שכונת מור"ם שזה באמת היה המנהג הנהוג שלא היו כופין כלל גם את מי שלא נשא אשה ולא הביא את הריב"ש כראיה שכך נוהגים כי זה המנהג היה ידוע שכבר לא כופין אלא שמ"מ אם תשאל למה נהגו כן באמת שהריב"ש כבר כתב טעם לגבי לכופ' להוציא כי ענין הזווגים קשים היום ולכן לא כופין ומה"ט ג"כ י"ל שנהגו לא לכופ' את מי שלא נשא אשה כיון שעניני הזווגים קשים היום

והנה אנכי הרואה למוהר"ר המלאך רפאל בירדוגו זיע"א בס' תורות אמת (אה"ע סי' א סע"ג) וז"ל "הגה לא נהגו מכמה דורות לדקדק וכו' צריך להבין אם הוא מחסרון יכלתם שאין בהם כח להעמיד וכו' למאי נ"מ כתב הרב זה דמי שיש בידו יכולת אכתי החיוב מוטל עליו. ונר' שהוא על דרך מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין דעניני הזיווגין קשה מאד

להפריד או לחבר בע"כ של הבעל וכמה טרח עזרא להבדיל הנשים הנכריות ואף דקי"ל דבדבר המפורש בתורה לא אמרין מוטב שיהיו וכו' גם זה אינו מפורש בתורה לגרש אשה שאינה בת בנים רק לישא אחרת. וגם ברוק יותר מעשרים מישטמיט לאמר עד שיהיה בידו ספק וכיוצא מסיבות יצה"ר ולכן העלימו חכמי הדורות עיניהם ומ"מ אם יש בידו כח להוכיח ודבריו נשמעין תבא עליו ברכת טוב" עכ"ל

ולכאורה לפי הריב"ש שבאמת הוא הטעם של מור"ם לכאורה היינו בגלל חוסר יכולת דל הב"ד וא"כ קשה קושיית הרב תורות אמת שבמקום שיהיה אפשר לכופ' היו צריכים לכופ' ובאמת יתכן שכך צריך לעשות אבל האמת נראה שלפי הנ"ל אתי שפיר דהיינו כיון שעניני הזוגין היו קשים מאוד בזמנם וגם לפעמים היו מחלוקות בין המשפחות וגם היו שהיה להם דוחק הפרנסה לכן הב"ד לא היה להם הכח לכופ' אותם אבל לא מחסרון הכח של הב"ד עצמם אלא מכח המציאות שהמציאות גרמה שקשה לכופ' אותם ולכאורה חלק גדול מטעמים הללו שייכי היום ודו"ק

ואחרי כל זה אפשר לחשוב אולי יתכן שהטעם שמתחילה לא לנהוג לכופ' היה מחמת חוסר היכולת למחות אבל לאחר שכבר נהגו לא לכופ' אפילו מי שירצה להחמיר לעצמו שלא יחמיר כיון שסו"ס דין הוא שנגזור וכו' אלא שזה בעצמו תמוה להגיד שהרי אם רוצה לקיים המצוה למה לא

סיכום דיני

ז) ולענין דינא כתב מוהר"ר חיים בנבנישתי זלה"ה (בס' דינא דחיי עמ' 310-309) וז"ל "וטם לא נגיה בדברי ההגהות יש עוד סברא רביעית והיא סברת ההגהות דאפילו בא"י אין כופין להוציא מההיא דפ' חזקת הבתים ואפשר שעפ"ז סמכו בזמנינו זה דבין בא"י בין בח"ל אין כופין להוציא ומימינו לא שמענו מי שכפה על דבר זה בכל תפוצות הגולה לא בא"י ולא בח"ל או אפשר שנהגו כן ע"פ סברת ר"ח דס"ל דאין כופין אלא במקום ששונין כופין אבל בנשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה כיון דלא שנו במשנתנו כופין אין כופין וכדכתבין לעיל וכו' ועכשיו בזמנינו זה לא נהגו בכל תפוצות ישראל לישא אשה על אשתו בעוד יש בו יכולת לפרות ולרבות (הגה דהיינו שאחרי שאשתו הזקינה נושא אשה אחרת בנוסף לאשתו כדי לפרות ולרבות) ויש לתור ולדרוש מאין הרגלים מאחר דקי"ל כר' יהושע בן לוי וכדכתבין ואפשר שסמכו עמ"ש ריא"ז שכיון שקיים פריה ורביה רשאי ליבטל וכדכתבין לעיל. (ומבואר מדבריו שאפילו כשלא קיים מצות פו"ר אין לו לגרש את אשתו שהזקינה ואפילו אם יש לו רק בן אחד ואפשר להוסיף דכיון שקשה למיקם בסיפוקיהו וצ"ע) ומיהו ריא"ז מודה דאם לא קיים פריה ורביה דחייב לישא אשה על אשתו ועתה לא כך היא מנהגן וכמה בני אדם יהודה וישראל רבים כחול אשר

על שפת הים יש שלא קיימו פריה ורביה ואינן נושאים אשה על אשתו ושמא סמכו על סברת הרב המחבר ז"ל וסמ"ק וי"א שהביא הרא"ש דבח"ל אין כופין להוציא אחר י' שנים שיש לתלות שמה שלא הוליד זהו בעון ח"ל וכיון דלענין כפיה להוציא תלי' בעון ח"ל ולא כפי' ליה אף לענין לישא אשה אחרת על אשתו תלי' בעון ח"ל ואין נושאים אשה על אשתו ואפילו בא"י יש לסמוך שלא לישא אשה על אשתו מהא דגרסינן בפ' חזקת הבתים כדכתבו ההגהות, והירא את דבר ה' וחרד על דברו ראוי שבין בא"י בין בח"ל אם לא קיים פו"ר שישא אשה אחרת על אשתו אחר המתין י' שנים כי מצוה גדולה היא עד מאד פו"ר וכמ"ש אבל אם קיים פו"ר יש לסמוך על ריא"ז כמו שכתבנו" עכ"ל

תשובה: אע"פ שמרן פסק (סי' קנד סעי' י) "נשא אשה ושהתה עמו י' שנים ולא ילדה יוציא ויתן כתובה או ישא אשה הראויה לילד" מ"מ מור"ם פסק "ועי' לעיל סי' א דבזמן הזה אין נוהגין לכופ' כלל" עכ"ל וכן נראה שהוא המנהג ויש עדיין להרחיב הדיבור אם במקומות הספרדים נהגו לכופ' או לא ועכ"פ לכאורה אין כופין אבל אם רצה מצד עצמו כדי לקיים מצות פו"ר מכיון שכיום בדרך כלל לא נושאים ב' נשים צ"ע אם יכול לגרש את אשתו וישא אחרת או כיון שסו"ס המנהג הוא שלא כופין א"כ לא יכול לעזוב את אשתו מחמת החומרא שלו אלא שמאידך כיון שמצות פו"ר גדולה עד מאוד (ולכן יתכן שר' הטור מתחיל בענין חשיבות מצות פו"ר) יתכן שיכול לגרשה כדי לקיים מצות פו"ר וכן נראה קצת מדברי הרב דינא דחיי ומ"מ אין לדמות לגמרי ולדינא צ"ע

ברוך ה' לעולם אמן ואמן

ע"ה יעקב דניאל בן זקן ס"ט

ע"ת מיקסיקו יע"א

הערות: rivkaperets@icloud.com

הרה"ג מיכאל מהרט שליט"א
רב הקהילה האתיופית
אשדוד ת"ו

המתח שבין ביטול תורה ועונג בשבת

שולחן ערוך סימנים רפ"ח ור"צ

תוכן העניינים:

- ❖ מבוא
- ❖ איזון נכון בין שְׁנָה, ולימוד תורה בשבת
- ❖ שבת מסוגלת ללימוד תורה
- ❖ עונג שבת ביחסי אישות
- ❖ בעילת בתולה בשבת

❖ מבוא

תניא וכן היה ר' שמעון בר יוחאי אומר, קברי עובדי כוכבים אינן מטמאין באהל, שנאמר: "ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם"¹⁷, אתם קרויין אדם, ואין העובדי כוכבים קרויין אדם¹⁸.

יש כאן כמעין משל ונמשל- יש רוע עם צאנו. הרועה הוא הקב"ה, והצאן הם-בני האדם. המדרש, מדגיש את המילה "אדם" ובכך היא מבטאה נבדלות לישראל: צאן מרעיתו של הקב"ה כולל רק את עם ישראל, ועל כן רק הם קרויים "אדם". "אדם" במשמעות של "אדמה לעליון", כישות נשגבת שנבראה ב"צלם א-להים. המכיר בקב"ה-הרועה ששמר עליו מעודו. הרועה הנאמן אוהב בידו שבת-מקל שבאמצעות מנהיג ומגן על צאן מרעיתו-ישראל. הוא מגרש ומבריח מפניהם את הזאבים והצבועים המאיימים על קיום צאנו-ישראל. הרועה הרחום, והאוהב את צאנו לפעמים גם מלקה בה כאב המלקה את בנו. הקב"ה זיווג את ישראל נזר הבריה, עם השבת שהיא נזר שבעת הימים. יש מיחסים את הביטוי המפורסם לאחד העם: "כי יותר משישראל שמרו את השבת שמרה השבת אותם"¹⁹. יהודים חיים משבת לשבת. מיום רביעי בשבוע כבר מתחילים להתכונן בערגה ובכיסופים לבואה של

¹⁷. יחזקאל ל"ד, לא

¹⁸. תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף סא עמוד א.

מהר"ל תפארת ישראל, פרק א' : המהר"ל פירש שיש הבדל גדול, בין יהודים לגויים : "ההבדל המיוחד אשר בין האדם ובין שאר בעלי חיים, מה שהאדם יש לו נפש אלוהית, והנה אותם אשר יש להם נפש אלוהית, הם מוכנים לדברים אלוהיים כמו הנבואה ורוח הקודש. ודבר זה לא תמצא אלא רק בעם אשר בחר בו השם יתברך, לכך הם קרויין אדם"¹⁹. אשר צבי גינצברג, אחד העם

השבת המלכה. האדם-אדמה לעליון כל השבוע הוא עסוק בעולם החומר, עלול היה להשתעבד לו. באה השבת אחד לשבוע לרענן, את תכליתו של היהודי, שהוא לעבוד את השם ולקיים מצותיו.

אפתח כי ההלכה מכירה בקיומם של כוחות קוטביים בנפש האדם, יצר הטוב ויצר הרע. ולאדם יש את החירות לנווט את הכוחות בתבונה ולפעול איתם בהתאם לרצונו החופשי. ההלכה מלמדת את האדם ענווה, יש בורא לעולם ודורש מעבדיו לפעול בעולמו על פי הוראותיו. חכמינו ז"ל הם הסמכות להורות לנו את דבר השם, והיא ההלכה.

ההלכה נותנת מענה לשתי כוחות נפש הקיימים באדם, הגוף והנשמה. עונג-לגוף ולימוד תורה-לנשמה, שני כוחות הללו מתעלים לקודש. האכילה בשבת איננה סתם פעולה חומרית, אלא מצוות עונג שבת, י"א שהיא מצוה מן התורה שנאמר: "וקראת לשבת עונג", שו"ת צמח צדק כתב, מצות עונג שבת היא מדאורייתא²⁰. וכן כתב הפרי מגדים שעונג שבת הוי דאורייתא²¹. הרמב"ם- שני דברים נאמרו בשבת מדברי סופרים²². שו"ת צפית בדבש כתב, מדנפשיה על אף שהפסוק וקראת לשבת עונג, הוא מדברי קבלה, הלכה למשה מסיני היא ואתא ישעיה ואסמכה אקרא²³.

שבת הוא זמן קדוש מאוד, שגם פעולה חומרית כאכילה, מקבלת משמעות של מצות, וקראת לשבת עונג. ביום כיפור אנחנו מבטלים את יצר האכילה משביטים אותו, בשבת להפך פועלים בחומר אכילה ושתיה, יחסי אישות ושְׁנָה הם מצוות עונג בשבת. שני כוחות קוטביים משלימים ועולים לאצילות-בשבת. קדושת השבת מאפשרת יעבדת את השם אלוקיך' בשני יצריך, ביצר הטבו וביצר הרע. המאבק העיקש שקיים בין שני כוחות אלה, בשבת יש שלמות פועלים ביחד בשלום. נאמר בתורה "ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"²⁴. "יצריך"-מסבירה המשנה, 'בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע'²⁵.

תיקוני זוהר-צרכים ישראל לשנות מקום שם ומעשה, כדי שלא יכיר בו האויב ס"מ. אם זוכים לשמור שבת צריך לשנות מימי החול בלבושים ומאכלים שהם עונג שבת. שאם היה רגיל לאכול

²⁰. ישעיה נח, יג. שו"ת צמח צדק סימן כח

²¹. פרי מגדים בפתיחה לאו"ח ח"א אות יט

²². הרמב"ם הלכות שבת פרק ל' א'

²³. שו"ת צפית בדבש ר"ס כה, דף נט ע"ב

²⁴. דברים ה, ו

²⁵. זרעים מסכת ברכות פרק ט, משנה ה

‘צהריים’, כתב, שאר”י הקדוש היה ישן רק שתיים או שלוש שעות בשבת³². ובני יששכר כתב, שבימות החול יש לאדם חיות רק מנשמה אחת, על כן די לו בשינת הלילה, אבל בשבת יש לו חיות משני נשמות, על כן צריך לישון בלילה וביום³³.

באר היטב ד”ה ‘צהריים’- כתב, לא יאמר נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו בליל מוצאי שבת, שמראה בזה שנלך ונישן בשביל ימות החול³⁴. וכן כתב בשערי תשובה דיבור המתחיל ‘צהריים’³⁵- שאין לומר כן אפילו חפץ לכתוב תורה במוצאי שבת, אלא יאמר כי שבת היום³⁶. נראה שספר החסידים³⁷ חושש שאדם לא יעסוק בשבת בדיבורים שממילא לא יעשה אותם בשבת כלומר: משום “ודבר דבר”, שאסור לדבר בשבת בעניינים שאסור לעשותם בשבת. מצד שני הוא חושש משום, זלזול בכבוד השבת, משום שהשנה בשבת נועד כדי שיהודי יתענג בשבת, ואם אדם אומר שהולך לישון לצורך חול, הרי הוא עקר את מטרת השינה בשבת, אלא ישן למטרה אחרת לגמרה. ולפי זה גם רוצה לישון כדי שיהא לו כוח להיות ער במוצאי השבת לצורך דבר היתר או מצוה, אין לומר זאת. ואם אמר כן, אין בזה משום ‘הכנה משבת לחול’, כי אין איסור הכנה באמירה בעלמא³⁸. תמוה מאוד שערך השולחן³⁹, כתב שהאיסור הוא משום שהוא מכין משבת לחול.

ממשך שם השל”ה הקדוש ד”ה ‘שלא ירבה-אדרבה חייב אדם לחדש חידושי תורה כמו שכתב בזוהר חלק ג, שבמוצאי שבת בחזרת נשמה יתרה למקומה, שואל אותה הקדוש ברוך הוא, מה חידוש אמרה וכו’, ובמחזיק ברכה (סק”ד) כתב בשם דעת חכמה⁴⁰, בשם האר”י⁴¹- שאם מחדש בתורה מעטרים לאביו באותו עולם, לכן נסמך כבוד למצות שבת. ברכי יוסף (סק”ב) כתב בשם האר”י⁴²- היה ישן שעותיים או שלוש בשבת. ממשיך הברכי יוסף שרבים מקימים מנהג האר”י, ומי יתן אם יקימו שאר הנהגותיו כי קודש הם.

³² .שער תשובה א’ ד”ה ‘צהריים’, בשם פרי עץ חיים שער השבת פרק כ”א.

³³ .בני יששכר מאמרי השבתות מאמר י’ אות ו’

³⁴ .משנה ברורה ד”ה ‘כי עונג’, באר היטב בשם ספר החסידים סימן רס”ו

³⁵ .עיין באר היטב, וכן אליה רבה סק”ב בשם ספר החסידים סימן רס”ו

³⁶ .עיין שם בשם השל”ה מסכת שבת פרק נר מצוה נג,

³⁷ .ספר החסידים סימן רס”ו

³⁸ .ראה סימן ש”ז סעיף ז

³⁹ .ערוך השולחן אורח חיים סימן ש”ז סעיף א

⁴⁰ .דברי חכמים שער השבת פרק י”

⁴¹ .אר”י הקדוש, שער הפוסקים פרשת קדושים

⁴² .האר”י פרי עץ חיים שער השבת פרק כא.

בחול שני סעודות יאכל בשבת, שלושה סעודות שנאמר: ‘ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה’, היום לא תמצאוהו בשדה²⁶. בשבת יעשה תוספת, אם היה רגיל לאכול בחול שתי סעודות, לכבוד השבת יוסיף סעודה. אם היה רגיל לשמש בקטטה לא יזדווג עם אשתו אלא בשלום. מפני שתלמידי חכמים זמנם, מליל שבת לליל שבת. ואם יש להם שלום בחול, יעשו תוספת בשבת פיוס זה לזה, באהבה רבה. בזמן שאלוהים אחרים רואים בשבת שינוי בכל, אין להם רשות להתקרב. שנאמר, ‘והזר הקרב יומת’²⁷. מפני שקודש היא לכם ‘מחללה מות וימת’²⁸. כאשר מתרחקים ממנה כל דרגות החול, ואין רשות זרה בשבת להיכנס, בין הקב”ה ושכינתו, היא נקראת קדושה שלו²⁹.

מאמר זה יעסוק בבירור מצוות עונג שבת. באיזה דרכים ניתן יהיה לקיים את מצות, עונג השבת. לצורך כך אנבור ואטייל בכל ספרות חז”ל משנה גמרא הלכה בהקשר למצות, עונג השבת.

לצורך חקר המאמר עונג השבת אטייל בכל ספרות ההלכה המובאים בשולחן ערוך ובעיקר, בסימנים ר”פ ור”צ, ונושאי כליהם המלמדים כיצד ליישם את מצוות עונג בשבת, וממה להימנע כדי לא לעבור על מצוות היום. המאמר ינסה להציע בסכום הדעות השונות מסקנה מעשית.

אשתדל לפתוח רוב ראשי תיבות כדי להקל לקהל הקוראים שלא תמיד מוכרים סגנון או שפתם הפוסקים שהרבו לכתב בראשי תיבות.

❖ איזון נכון בין שנה, ולימוד תורה בשבת

סימן ר”צ סעיף א’, רמ”א בשם הטור- כתב, הרגיל בשנת צהריים בשבת ישן כי עונג הוא לו, אך לא יותר מידי כדי שלא יבטל אותו מתלמוד תורה. **משנה ברורה**- אל יבטלנו ומכל מקום³⁰, לא ירבה בו יותר מדאי שלא יביאנו לידי ביטול תורה, שאפילו תלמידי חכמים שלומדים כל השבוע מצוה שיתענגו ביותר וכדלקמה בהגה, אין הפרוש שיבלו כל היום בתענוגים, רק ימשכו יותר בתענוג משאר בני אדם. כתבו הספרים בשם הזוהר, שמצוה על האדם לחדש חידושי תורה בשבת, ומי שאינו בר הכי לחדש, ילמד דברים שלא למד עד הנה³¹. בשערי תשובה א’ ד”ה

²⁶ שמות פרק ט”ז, כה

²⁷ .במדבר א’, נ”א

²⁸ .שמות ל”א, י”ד

²⁹ .תיקוני זוהר, עם לשון הקודש, תיקון כ”א, עמוד רצ”ו-

רצ”ט.

³⁰ .משנה ברורה בשם האליה רבה סק”ב

³¹ .זוהר חלק ג קעג, וכ”כ הפלא יועץ ערך חידוש

ובזוהר הקדוש והתיקונים⁴⁸.

היעב"ץ כתב, שבשבת נכנסים לפרדס חכמת האמת ומטיילים בו, שודאי עונג הוא להם⁴⁹. **משנה ברורה** ד"ה 'ואסור לקבוע' בשם הירושלמי ד"ה 'וימחר', לא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי לעסוק בהם בתורה, מפני שכל ימות החול הם טרודים במלאכתם ואין להם פנאי לעסוק בה בקביעות, ובשבת הם פנויים ממלאכה ויכולים לעסוק בה כראוי, לפיכך אסור לו לפנות עצמו מדברי תורה ולקבוע סעודתו בשעה שדורשים בבית המדרש דברי תורה ברבים, אלא יקדים אותה או יאחר אתה.

משנה ברורה בשם מגן אברהם והב"ח: בד"ה 'ולדרוש וכו'', העיקר ללמד את העם את חוקי האלקים ואת תורותיו – הלכות, ואת הדרך אשר יעשון, ולהמשיך ליבם באגדה ולהדריכם ליראת שמים. **משנה ברורה** ד"ה 'ואסור לקבוע' כל שכן שלא יבטל הזמן לטיולים ולהרבות אז בשיחה בטלה שאסור. **משנה ברורה** ד"ה 'סעודה באותה' אך אם לא קבעו סעודה מותר לאכול עראי⁵⁰. ויזהרו הדרשנים שלא להאריך בדרשה יותר מידי שלא תתבטל סעודה שלישית.

רמ"א – מי שאינו עוסק בתורה במשך השבוע, ירבה לעסוק בתורה בשבת יותר מתלמידי חכמים העוסקים כל השבוע בתורה.

האם מותר לתלמיד חכם ללמוד בעיון בשבת? **היעב"ץ** כתב, שהמעין בלימודו בשבת בעומק, יש בזה חילול שבת⁵¹, אך **החיד"א** במחזיק ברכה חולק וסובר שמותר לעיין ולפלפל בשבת, שכן נהגו כמה גדולים שהיו מפלפלים בישיבה בשבת, אך בסיום דבריו מעיד כי מנהג רוב תלמידי חכמים שלא לעיין בתלמודם בשבת אלא לגרוס או לעסוק באגדה⁵². וכן **בשו"ת** תורה לשמה לבן איש חי, חלק ואמר, שמותר ללמוד בעיון.

בשערי תשובה כתב בשם האריז"ל – המחדש בתורה מעטרין לאביו באותו עולם ולכן נסמך כיבוד אב ואם לשבת, ומי שאינו בר הכי לחדש ילמד דברים שחדשים בשבילו⁵³.

סיכום עיקרי הדעות, השבת מסוגלת ללימוד תורה

בשו"ת תורה לשמה כתב, שמלשון הזוהר משמע אף המחדש בחול אך, שמר את החידוש לשבת ואמר בשבת, גם זה נקרא שחידש בשבת, מפני שהעיקר תלוי בזמן שמוציא את החידוש בפיו, יש לו יתרון כאילו חידשו בשבת⁴³. אם אדם חושב בשבת לחדש בשכלו איזה הנהגה טובה בעבודת היוצר להתנהג בה כל ימי השבוע, נחשב כתורה, ואין לך חידושי תורה גדולים מזה, וה' יתברך משתעשע ומתעטר בזה עם כל הפמליא שלו⁴⁴.

סיכום עיקרי הדעות, בין שנה ולימוד תורה בשבת

- ♦ אפשר ללמוד התורה וגם לענוג את השבת. שנה בשבת באה על חשבון זמן לימוד תורה, לכן יקיים מצות עונג שבת רק מעט בשנה.
- ♦ הישן בשבת לא יאמר אלך לישון כדי שאעשה מלאכתי במוצאי השבת, שמראה בזה שישן בשביל ימות החול
- ♦ חשוב מאוד לחדש חידושי תורה בשבת, העושה כן זוכה אביו של המחדש מעטרים אותו בשמים

❖ שבת מסוגלת ללימוד תורה

שו"ע סימן ר"צ, סעיף ב'

אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה, ואסור לקבוע סעודה באותה שעה. **משנה ברורה** בשם הטור ד"ה 'קובעים' בקשה התורה לפני הקב"ה, ואמרה, ריבוננו של עולם, כישראל יכנסו לארץ ישראל, כל אחד ילך לעיסוקו, זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו, אומרת התורה, ואני מה תהא עלי? אמר לה הקב"ה, יש לי זוג שאני מזוג לך ושבת שמו, שהם ישראל בטלים בו ממלאכתם ויכולים לעסוק בד' בלימוד תורה. מביא **הדרישה** – שלימוד יום השבת הוא יום מוכן ומזומן ללמוד בו, ויש בו סגולה מצד הנשמה יתרה, על ידו מקבל הלומד שפע של ס"ד וּשְׁכָל טוב יותר לעסוק בתורה⁴⁵. **הבן איש חי** כתב: "דגדול הפעול הנעשה מעסק התורה ביום שבת **אלף פעמים** יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי החול"⁴⁶. לכן בתנא דבי אליהו כתב: "שבת יעשה כולו תורה"⁴⁷. כף החיים הביא בשם כתבי האר"י, שבשבת **הזמן מסוגל** למי שאפשר לו לעסוק בסתרי תורה

⁴⁸. כף החיים ס"ק יא בשם האריז"ל

⁴⁹. יעב"ץ בסדר השבת, קביעת מדר אות ח'

⁵⁰. ראה עוד, באר היטב סעיף ב', ד"ה-יודרשו'

⁵¹. יעב"ץ בסידורו אות ז', ח'

⁵². חיד"א במחזיק ברכה סק"ו

⁵³. שערי תשובה ד"ה "צהריים" שם, בשם אריז"ל-שער הפסוקים

⁴³. הבין איש חי, שו"ת תורה לשמה, סימן צ"ח

⁴⁴. יסוד ושורש העבודה שער ח' פרק י"ב

⁴⁵. דרישה סימן ת"ל סק"א ושטה מקובצת ביצה ט"ז

⁴⁶. ראה הבן איש חי שנה ב' פרשת שמות, בשם המקובלים.

⁴⁷. תנא דבי אליהו פרק א', סעיף ד. עמ' ס"ח, הוצאה שנת תנא

דבי אליהו רבא וזוטא הטוב (תשע"ג לפ"ק) בני ברק

(סק"א) כתב: עדשים מבושלים כשאין מלוחים, מרבים זרע. השער ציון, כתב -והוא מתקנות עזרא⁵⁹.

משנה ברורה - בשם הב"ח (ס"ב), כתב, שצריך להיזהר שלא יבוא לידי מחלוקת ומריבה עם אשתו בערב שבת, עוד קודם שיגיע הלילה ויראה לה חיבה ואהבה⁶⁰.

בתיקוני זוהר, כתב- שבליל שבת ממשיך על הוולד נשמה מעולם **האצילות**, ואין להימנע מלקיים עונתו בליל שבת משום חובת טבילת עזרא, אלא יטבול ויקפיד על כל פרטי הדינים שיש להיזהר בהם, וכמו שמצינו שגדולי הדורות לא נמנעו מלטבול בצפרא דשבתא⁶¹. בכל סיבה שאינו מקיים עונתו בליל שבת עדיף שישלימנו במוצאי השבת שעדיין התנוצצות אור קדושת שבת עליו⁶².

סיכום עיקרי הדעות, של מצוות יחסי אישות בשבת

- ♦ יהיה זהיר לקיים מצות עונתו, שלא יעבור על, לאו מן התורה
- ♦ יאכל מאכלים המרבים זרע בליל שבת
- ♦ צריך להיזהר שלא יבוא לידי מחלוקת ומריבה עם אשתו בערב שבת, עוד קודם שיגיע הלילה ויראה לה חיבה ואהבה.
- ♦ המקיים עונתו בליל שבת ממשיך על הוולד נשמה מעולם האצילות.

❖ בעילת בתולה בשבת

• שו"ע סעיף ב:

מותר לבעול לכתחילה בתולה בשבת, ואין איסור בו משום חובל ולא משום צער לה. **משנה ברורה** - דדם מפקד פקיד דייחנו שדם בתולים אינו מבוטל בכותלי בית הרה"ק, אלא כנוס הוא שם כמפקד ומוצנע בתוך הכלי, וזה פותחו שיצא הדם מתוכו. והנה י"א שבמקום שהמנהג להחמיר התפשט אין להקל להם. וכ"כ באר היטב בשם הב"ח-שבמקומו התפשט המנהג להחמיר- שאין בועלים, ואין להורות התר. אך **הט"ז** כתב, שאין להחמיר בזה, ומי שמחמיר בזה הוא מן המתמיהים⁶³.

במגן אברהם כתב, שלכתחילה ראוי ליחדן אחר החופה יחוד גמור קודם השבת כדי, שלא יהיה אח"כ

⁵⁹. ראה בשער ציון באות ב'

⁶⁰. משנה ברורה ס"ג ד"ה 'מליל שבת' בשם הב"ח ס"ב, וכן ראה באר היטב- "קודם הלילה חייב להראות אהבה וחיבה עם אשתו".

⁶¹. תיקוני זוהר תיקון נ"ו

⁶². שו"ת תורה לשמה לבן איש חי סימן סט

⁶³. משנה ברורה ס"ב, וראה גם באר היטב ס"ב ד"ה 'לבעלי'

♦ **מטרת השבת לפי המדרש**, הקב"ה זווג בין ישראל לשבת כדי שיעסקו בתורה. ויש סגולה מיוחדת ללמוד תורה בשבת.

♦ **לדעת היעב"ץ**-עיון בעומק בלימודו בשבת יש בו משום חילול שבת. **החיד"א** בתחילה חלק ואמור שמותר ללמוד בשבת בעיון, בסוף בדבריו הוא העיד שחכמים רבים נהגו לגרוס או לעסוק באגדה וכן **כתב השו"ע**- אחרי תפילת שחרית קובעים לימוד במדרש לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה.

♦ **לדעת הבן איש חי**-מותר ללמוד בעיון בשבת.

♦ חשוב לקבוע שיעורי תורה לרבים בשבת, אסור להרבות בשיחה בלטה, ולבטל את הזמן בטיולים.

❖ עונג שבת ביחסי אישות

• סימן ר"פ סעיף א:

תשמיש המיטה הוא מכלל ענוג שבת, לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאיים מליל שבת לליל שבת. מוסיף משנה ברורה- לאפוקי חלושי כוח⁵⁴ שחייבין רק לפי כוחם. **משנה ברורה** - מלבד ליל הטבילה שגם הוא בכלל עונתה⁵⁵. משנה ברורה, ד"ה 'עונת' ⁵⁶, כתב- ויהיה זהיר לקיים עונתו. בליקוטי דברי הרב - הביא בשם בשו"ע הרב (ס"ב), שצריך ליזהר שלא לבטל העונה שלא יעבור על, לא תעשה של תורה, אלא אם כן האשה מוחלת, ואף על פי כן טוב לקיימה⁵⁷. **והטור** מביא עובדא מיהודה בנו של רב חייא שנענש ונפטר על שלא קיים פעם אחת עונתו מחמת שנמשך בלימודו.

משנה ברורה- ויהיה זהיר לקיים עונתו⁵⁸, מוסיף השער הציון- שהוא מתקנת עזרא הסופר. וכאן מביא המשנה ברורה בשם ספר החסידים, רשימת דברים המרבים או הממעטים זרע- וכך הם דבריו: מצוה לאכול שום בערב שבת או בליל שבת, והוא הדין שאר דברים המרבים זרע, (עין תר"ח ס"ד, וכן באר היטב א'). כתב בספר חסידים סימן ש"צ דשומים מבטלים תאוה, רק שומים צלויים מרבים זרע. עוד כתב, כל דברים מלוחים ממעטים וכן קטניות. והאליה רבה

⁵⁴. שער הציון אות (ג) עולת תמיד סימן ר"מ סק"א, ואליה רבה בסימן ר"מ סק"ב

⁵⁵. משנה ברורה ג'

⁵⁶. משנה ברורה א', ד"ה 'עונת', וכן ראה באר היטב א' ד"ה 'מתענוגי שבת'

⁵⁷. ליקוטי דברי הרב אות ג'

⁵⁸. ליקוטי דברי הרב ג', וכתב בשו"ע הרב (ס"ב) שצריך ליזהר שלא לבטל העונה שלא יעבור על לא תעשה של תורה אלא אם כן האשה מוחלת, ואף על פי כן טוב לקיימה.

כקונה קניין בשבת כשתייחדו⁶⁴. **ביאור הלכה** בשם הפמ"ג כתב- צריך לזהר לא לקנח את דם הבתולים בבגד אדום⁶⁵. מהגמרא (בכתובות) לומדים שאין צער בבעילת בתולה בשבת. הטעם שהמפתה אינו משלם על צער, הוא כיון שההנאה שיש לה הוא יותר מן הצער, כמו כן כאן הבועל בתולה שההנאה הוא יותר מהצער, לכן לא נחשב לצער בשבת⁶⁶.

סיכום עיקרי הדעות, בבעילת בתולה בשבת

- ♦ מותר לבעול לכתחילה בתולה בשבת, ואין איסור בו משום חובל ולא משום צער לה
- ♦ דם הבתולין 'מפקד פקיד' כלומר שדם בתולים אינו מבולע בכותלי בית הרה"ק, אלא כנוס הוא שם כמופקד ומוצנע בתוך הכלי, וזה פתחו שיצא הדם מתוכו.
- ♦ לכתחילה ראוי ליחדן אחר החופה יחד גמור קודם השבת, כדי שלא יהיה אח"כ כקונה קניין בשבת כשתייחדו.

❖ סוף

ברכת אליהו

(דרשות על פרשת השבוע)
לרב אליהו דווין הכהן זצ"ל זיע"א
(שיצא לאור לפני כ 250 שנה)

פרשת בא

(א) במדרש אמר פרעה "מי ומי ההולכים"⁶⁷ עתידים אתם אומרים "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו"⁶⁸ זהו מי ומי ע"כ. והוא תמוה מאד מאד, ועוד דבשלמא כפי פשטיה דקרא ששאל פרעה מי הם שרוצים לילך אתי שפיר התשובה "בבנינו ובבנותינו נלך" כלומר הכל רוצים לילך, אבל לפי המדרש שפרעה שאמר "מי ומי ההולכים" כוונתו על מה שעתידין לומר "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו", מה זו תשובה "בבנינו ובבנותינו נלך", ועוד מה נתקשו במדרש בפסוק בפשטיה עד שהוצרכו לדרוש שכוונתו ששאל "מי ומי" הוא על

⁶⁴ מגן אברהם- דבריו מובאים במשנה ברורה ס"ב, ד"ה 'משום חובל'.

⁶⁵ סימן ר"פ, ביאור הלכה ב' ד"ה, 'מותר', והפרי מגדים סימן ש"ז סק"ב.

⁶⁶ גמרא כתובות לט, ע"ב

⁶⁷ שמות י, ח.

⁶⁸ תהלים כד, ג.

"מי יעלה" וכו', אמנם שזהו שנתקשו במדרש בפסוק מילה "נלך" שאמר משה לכאורה נראית כיתירה כיון דשאלת פרעה היא "מי ומי ההולכים" כפשטה היה די להשיב לו "בבנינו ובבנותינו", ומה צריך לומר נלך דודאי התשובה מה שאמר "בבנינו ובבנותינו" היא תשובה למה ששאל "מי ומי ההולכים", ואם כן מלת "נלך" למאי איצטריך, ולזה הוצרכו במדרש להוציא הקרא מפשטותיה ולומר שעיקר שאלתו על "מי יעלה בהר ה' ", והכוונה על סיפיה דקרא שאמר "נקי כפים ובר לבב" וכו', כלומר כיון שהם היו עובדין עבודה זרה וכמו שדרשו רבותינו ז"ל ומה אלו אף אלו, אם כן אינם ראויין לילך דכתיב "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב" וכיון שהם אינם ברי לבב לפי שעובדים עבודה זרה אינם יכולים לעלות להר ה' ולא לקום במקום קדשו לפי שאינם ברי לבב עם ה', ולזה איצטריך משה להשיב "בבנינו ובבנותינו נלך" לרמוז למה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק⁶⁹ "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" אם אנשים באים לשמוע וללמוד, ונשים באות לשמוע, טף למה באים, כדי ליתן שכר למביאייהם, עוד נקדים מה שאמרו במשנה⁷⁰ הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו וזה שאמר משה "בבנינו ובבנותינו" כלומר אפילו שאין כדאים אנו עם כל זה יש לנו שכר בשביל בנינו ובנותינו וכמו שאמרו ליתן שכר למביאייהם, ועוד רמז לו במילת "נלך" כלומר אפילו אינו עושה שכר הליכה בידו ולזה איצטריך לומר "נלך" שעל כל פנים יש לנו שכר הליכה כאמור:

(ב) פרק קמא דברכות⁷¹ "דבר נא באזני העם" וכו' אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה קב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם ע"כ. והמאמר הזה כולו מוקשה וכבר עמדו עליו המפרשים וכל אחד לדרכו פנו, ואענה אף אני חלקי והוא דיש לדקדק ראשונה למה צריך בקשה ליטול כסף וזהב כמו שאמר לך אמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שנית למה הקפיד הכתוב על הכסף ועל הזהב ואמר "נא" לשון בקשה ולא הזכיר השמלות בבקשה דמשמע מדברי הפסוק דלא היה צריך כי אם על הכסף ועל הזהב ולא על השמלות. השלישית דלמה אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו

⁶⁹ דברים לא, יב.

⁷⁰ אבות פרק ה משנה יד.

⁷¹ ברכות ט ע"א.

ברכוש גדול לא קיים בהם, דמשמע דמן הדין לא היה חייב ליתן להם:

ונראה לע"ד להבין קושיא א' וב' בהקדים מה שאמרו רבותינו⁷² ז"ל בגמרא ודי זהב אמרי דבי רבי ינאי אמר הקב"ה בשביל כסף זהב שהרבתי להם עד שאמרו די, הוא גרם לעשות להם אלהי זהב:

ובזה יבא על נכון שישראל לא היו רוצים כסף וזהב שאם אינם נביאים בני נביאים הם, שיודעים שבשביל רבוי הזהב יהיו חוטאים וכמו שאמר הכתוב⁷³ "וכסף וזהב ירבה לך" וכתוב "ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך", לזה היה צריך בקשה ליטול כסף וזהב ולא על השמלות, ומטעם זה הפסוק לא אמר שצריך בקשה אלא על על⁷⁴ הכסף ועל הזהב ולא על השמלות:

(ג) ובזה נבין "ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל"⁷⁵ ויש לדקדק דמה קשר יש רשיה דקרא לסיפיה, אמנם כפי מה שהקדמנו דהכסף והזהב הם גרמו לעשות העגל, עוד נקדים מ"ש בזוהר שהערב רב עשו העגל ולא ישראל, זהו אומרו אף על פי ש"ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל" דהיינו שלא עשו את העגל ישראל אלא הערב רב הם עשו את העגל:

(ד) ולתירוץ קושיא שלישי נאמר והוא שמה שאמר הקב"ה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" מדין הענקה ועבד עברי מעניקין לו, עבד כנעני אין מעניקין לו, וישראל בשעה שיצאו ממצרים היה להם דין גוים, כמו שאמר הכתוב⁷⁶ "גוי מקרב גוי" מה אלו עובדי עבודה זרה אף אלו עובדי עבודה זרה, בשמות רבה אמרו "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח" וכו' היה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה. עוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא פרק קמא דעבודה זרה⁷⁷ תניא "ולגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי"⁷⁸ אחד גוי ואחד גר בין בנתינה בין במכירה דברי רבי מאיר, רבי יאודה אומר דברים ככתבן לגר בנתינה ולגוי במכירה, דסבירא ליה לרבי יאודה דאסור לתת לגוי מתנת חנם וכן פסק הרמב"ם בהלכות זכיה ומתנה פרק ג' הלכה יא⁷⁹ וז"ל

⁷² ברכות לב ע"א.

⁷³ דברים ח, יג-יד.

⁷⁴ מיותר.

⁷⁵ תהלים קה, לו.

⁷⁶ דברים ד, לד.

⁷⁷ דף כ ע"א.

⁷⁸ דברים יד, כא.

⁷⁹ אסור לישאל לתן לעכו"ם מתנת חנם. אבל נותן הוא לגר תושב. שניאמר (דברים יד-כא) 'לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכר לנכרי', במכירה ולא במתנה. אבל לגר תושב בין במכירה בין בנתינה מפי שאתה מצוה להחיותו. שניאמר (ויקרא כה-לה) 'גר ותושב וחי עמך':

אסור לישראל ליתן לגוי מתנת חנם ע"כ, ובוזה יבא על נכון לפי שמצד הדין לא היה להם לצאת ברכוש גדול לפי שהוא מדין הענקה ועבד כנעני אין מעניקין לו, וישראל באותו זמן היה להם דין גוים כמו שהקדמנו, אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק לסברתו שיש לו טענה לומר כי לסברת רבי מאיר יכול ליתן להם מתנת חנם, בשביל זה אמר בעל המאמר כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, דמן הדין לא היה חייב להם ליתן ע"כ:

(ה) או נאמר באופן אחר לתרץ קושיה שלישי והוא דאפילו אם תימצי לומר שיש להם דין ישראל גמור כסברת הרמב"ם ומהר"ש יפה דסבירא להו דיצאו מכלל בני נח לגמרי מימי אברהם אבינו, ואם כן היה יכול ליתן להם מתנת חנם אפילו הכי מצד הדין לא היה חייב ליתן להם, והוא במאי דקיימא לן בדין המוכר או הנותן לחבירו קרקע לאחר זמן לא קנה. כתב הר"ן בשם הרשב"א בנדרים דף ל"ו דאפילו בקדשי גבוה האומר זה עולה לאחר שלשים יום יכול לחזור בו, ובנדון דידן היתה המתנה לאחר זמן כמש"ה⁸⁰ "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", אם כן אף אם תימצי לומר שיצאו מכלל בני נח לגמרי והיה יכול ליתן להם מתנת חנם אפילו הכי מצד הדין לא היה חייב ליתן להם לפי שמתנה שאמר ליתן להם היתה לאחר זמן כמו שהקדמנו, ואם כן מצד הדין לא היה חייב ליתן להם, אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם וכו', לפי שיש מקום לאברהם אבינו ע"ה לטעון לפי שבירושלמי איכא דסבירא ליה המוכר או הנותן מתנה לאחר זמן אינו יכול לחזור אפילו שתהיה לאחר זמן, בשביל זה אמר בעל המאמר כדי שלא יאמר אותו צדיק, דווקא נתן להם אבל מן הדין לא היה חייב ליתן כמו שהקדמנו:

(ו) או נאמר באופן אחר לתרץ קושיא ג' דלמה אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' דמשמע מן הדין לא היה חייב ליתן להם:

אמנם יובן בהקדים ע"ש רבותינו ז"ל בקידושין פרק ג'⁸¹ רבי מאיר אומר כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמר⁸² "ויאמר להם משה אם יעברו בני גד ובני ראובן" וכו' וכתוב "ואם לא יעברו ונאחזו בתוכם" נקטינן מהכא דבעינן תנאי כפול דקיימא לן כרבי מאיר וכן פסק הרמב"ם⁸³, ואם לא היה כופל

⁸⁰ בראשית טו, יד.

⁸¹ דף סא ע"א.

⁸² במדבר לב, כט-ל.

⁸³ ואלו הן הד' דברים של כל תנאי. שיהיה כפול. ושיהיה הן שלו קודם ללאו. ושיהיה התנאי קודם למעשה. ושיהיה התנאי

התנאי היה התנאי בטל שאפילו יעברו חלוצים לא היה חייב ליתן להם מעבר לירדן דבעינן תנאי כפול, ואם כן הכא נמי בעינן תנאי כפול וכיון שלא כפל התנאי אלא אמר "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" ולא כפל התנאי, א"כ משום הכי לא היה חייב ליתן להם אף על פי שעבדום וענו אותם אינו חייב ליתן להם רכוש גדול כיון שלא כפל התנאי, אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' שיש לו טענה לאברהם אבינו משום דרבן גמליאל פליג עליה דרב מאיר, וסבירא ליה דלא בעינן תנאי כפול משום הכי אמר כדי שלא יאמר אותו צדיק דווקא נתן להם אבל מן הדין לא היה חייב ליתן להם ודוק:

(ז) או נאמר באופן אחר ועוד יש להבין במאי דקאמר 'קיים בהם' מילת 'בהם' לכאורה דחיק ליה עלמא והיה די לומר 'ועבדום וענו אותם קיים', ואחר כך יצאו ברכוש גדול לא קיים, ומילת 'בהם' מאי אתא לאשמעינן. אמנם יובן דהגזרה היתה דווקא על הזכרים ולא על הנקבות, דהנקבות לא היו בכלל "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום"⁸⁴ לפי שהנקבות לא נטלו חלק בארץ, דדווקא בנות צלפחד שלא היה לאביהם בן נטלו חלק בארץ, אבל כל הנקבות לא נטלו חלק בארץ וכיון שהנקבות לא נטלו חלק בארץ אינם בכלל גזרת השעבוד כמו שדרשו על פסוק "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו"⁸⁵ אמר עשו איני נוטל חלק בארץ ואיני פורע שטר חוב של גזרת השעבוד, וגם שבט לוי לא היו בשעבוד ולא נטלו חלק בארץ אינו בכלל גזרה השעבוד ולא בכלל ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ומצינו שנשתעבדו בנקבות גם כן כמו שאמרו ז"ל שהחליפו מלאכת האנשים לנשים, ומלאכת הנשים לאנשים ולזה אמר הכתוב⁸⁶ "וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה" דמן הדין כיון שהנשים אינם בכלל הגזרה אין להם רכוש בגדול, ואף על פי שנשתעבדו בהם המצרים עשו עול ושעבדו בהם בנשים, אבל ה' לא גזר על הנשים השעבוד ולא הבטיחם ברכוש, אבל כדי שלא יאמר אותו יצחק "ועבדום וענו אותם" קיים 'בהם' דהיינו בנשים שלא היו בכלל הגזרה שנתקיימה בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, כמו גזירה לא היו בכלל ונתקיימה בהם כן הרכוש גדול אף על פי שלא הבטיחם צריך שיתקיים בהם:

דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ. וְאִם חֶסֶר הַתְּנָאִי אֶחָד מֵהֶן הָרִי הַתְּנָאִי בְּטֵל וּכְאֵלּוּ אֵין שָׁם תְּנָאִי כָּלֵל אֶלָּא תִּהְיֶה זֶה מְקַדְּשֶׁת אוּ מְגֻרָּשֶׁת מִן הַתְּנָאִים הַמְּקֻחִים אוּ הַמְּתַנָּה מִן הַתְּנָאִים וּכְאֵלּוּ לֹא הִתְנָה כָּלֵל הוּאֵל וְחֶסֶר הַתְּנָאִי אֶחָד מִן הָאֲרָבָעָה (הלכות אישות פרק ו' ה"ה).
⁸⁴ בראשית טו, יג.
⁸⁵ בראשית לו, ו.
⁸⁶ שמות יא, ב.

(ח) או נאמר באופן אחר במאי דקיימא לן לעבד עברי יצא בזמנו מעניקין לו, ברח קודם זמנו אף על פי שפגע בו יובל אין מעניקין לו⁸⁷, והרכוש גדול מדין הענקה נגעו בו, וכיון שאמרו לפרעה דרך שלשת ימים נלך ואחר כך ברחו כדכתיב "כי ברח העם"⁸⁸ כיון שברחו קודם הקץ של הארבע מאות שנה מן הדין אין מעניקין להם דהיינו הרכוש גדול שכן כתיב⁸⁹ "ועבדום ארבע מאות שנה ואחר כך יצאו ברכוש גדול", הא אם לא יעבדו ארבע מאות שנה לא יתן להם רכוש גדול כדין עבד עברי שברח קודם זמנו שאין מעניקין לו, שכן אמרו בגמרא פרק קמא דקדושין עבד עברי שברח אין מעניקים לו, ותוקף השיעבוד בשביל שעשה אנגריא בתלמידי חכמים כדכתיבנא בפרשת שמות במאמר אתם למה בשם תוספות⁹⁰, אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק "ועבדום וענו אותם קיים בהם", רוצה לומר שתוקף השיעבוד השלים המניין, לא בשביל האנגריא היה תוקף השעבוד אלא כדי להשלים המניין, וכיון שתוקף השיעבוד השלים המניין כיצאו בזמנם והעניקין להם דהיינו הרכוש גדול, זהו אומרו "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא יקיים בהם כיון שתוקף השיעבוד השלים המניין כיצאו בזמנם דמי וחייב ליתן להם הרכוש גדול:

(ט) או נאמר באופן אחר במאי דאיתא בילקוט פרשת לך לך⁹¹ על פסוק "אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם" רבי יודן ורבי הונא תרווייהון משם רבי יוסי בן זמרא, רבי יודן אמר כל מקום שנאמר "אחרי" סמוך "אחר" מופלג, רב הונא אמר כל מקום שנאמר "אחר" סמוך "אחרי" מופלג ע"כ, ורש"י ז"ל בפירוש החומש פירש כדברי רב הונא משמע דסבירא ליה כוונתה, ואם כן יכול הקב"ה לקיים רכוש גדול בביתו הים כיון ד"אחרי" הוא מפלג נמצא דמן הדין אינו חייב לקיים רכוש גדול במצרים, אלא יקיים אותה על הים כיון ד"אחרי" מופלג, אבל כדי שלא יאמר אותו צדיק דלמא הדין כרבי יודן ו"אחרי" סמוך ואם כן חייב לקיים רכוש גדול במצרים לזה אמר "וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב"⁹²:

⁸⁷ תלמוד לומר, לכך נאמר "וכי תשלחנו חפשי מעמך". המילה 'מעמך' מיותרת, ובאה למעט, שהכתוב מדבר דוקא במי ששילוחו מעמך, מדעתך. יצא הבורח והיוצא בגרעון כסף, שהכתוב לא דיבר בהם, משום שהם בגדר אין שילוחו מעמך, מדעתך, שהרי השחרור בא על ידי מעשה העבד עצמו. ולפיכך אין מעניקים להם (קידושין טז ע"ב).

⁸⁸ שמות יד, ה.

⁸⁹ בראשית טו, יג.

⁹⁰ פרשת שמות אות לח.

⁹¹ פרק טו.

⁹² שמות יב, לה.

”ועבדום וענו אותם” אם כן יאמר אותו צדיק בדינא
”ואחרי כן יצאו ברכוש גדול” לא קיים בהם בתמיהא כיון
דסבר דכמאן דאיתיה דמי, אם כן צריך מן הדין ליתן
להם רכוש גדול :

(יא) או נאמר באופן אחר והוא במה שפסק מר”ן בחושן
משפט סימן ס’ סעיף ב’ וזה לשונו המחייב עצמו בדבר
שאינו קצוב כגון שנתחייב לזון את חבירו או לכסותו
חמשה שנים אף על פי שקנו מידו לא נשתעבד
להרמב”ם ז”ל וחלקו עליו כל הבאים אחריו לומר שהוא
משועבד והכי נקטינן ע”כ. וכתב סמ”ע לכסותו ה’ שנים
דאף דהשנים קצובים הכסות והמזון אינו קצוב דשמא
יתיקרו, וכתב עוד סמ”ע בסימן כז’ סעיף קטן ס’
להרמב”ם לא נשתעבד וטעמו דאין דרך בני אדם לגמור
ולשעבד נפשם בדבר שאין ידוע קצבתו, ובזה יבא על
נכון שאמר ה’ ”רכוש גדול” ולא נתן בו קצבה להרמב”ם
לא נתחייב ולשאר פוסקים חייב, דמן הדין היה יכול
הקב”ה לומר דהלכה כהרמב”ם, ואם כן אינו חייב ליתן
להם רכוש גדול כיון דהוי דבר שאין לו קצבה דהרכוש
הוא שמלות וכלים ודלמא יתייקרו כמו שאמר אותו
צדיק דילמא הלכתא כשאר פוסקים דאדם מתחייב
בדבר שאינו קצוב לזה צריך ליתן להם רכוש גדול, ועוד
כדי שלא יאמר אותו צדיק דאפילו הרמב”ם יודה בנדון
דין דעד כאן לא אמר הרמב”ם דאינו חייב בדבר שאינו
קצוב דווקא לגבי בני אדם וכמו שכתב הסמ”ע דאין דין
בני אדם לגמור ולשעבד נפשם בדבר שאינו קצוב
כקצוב, אפילו הרמב”ם מודה דמחוייב הקב”ה לקיים
דברו בדבר שאינו קצוב כאדם שהוא מתחייב בדבר
הקצוב, דלגבי ידיה גלייא שאינו קצוב כקצוב, וכדי
שלא יחלק אותו צדיק, זה החילוק דלגבי הקב”ה הכל
שווין שאינו קצוב כקצוב:

שיהיו דברי התורה לעילוי נשמת חמי היקר רבי משה זהוראי

בן רבי שלום זיע”א

מובאים כאן רק חלק מדברי רבינו לפרשה.

הערות/הארות למייל jacovhas@gmail.com יעקב חזן
מהדיר של הספרים ”רוב דגן”, שו”ת ”אות לטובה” ו”תנא
ושייר פני המים” של הרב יצחק עטיה זצ”ל זיע”א

(י) או נאמר באופן אחר דלמה אמר ’כדי שלא יאמר
אותו צדיק’ כמשמעו דמן הדין אינו חייב ליתן להם, ועוד
במאי דקאמר ועבדום וענו אותם קיים בהם מהיכא תיתי
שלא יקיים בהם והלא כבר נגזרה גזרת בין הבתרים ומה
טענה יש שלא לקיים הגזרה דמשמע דיש טענה שלא
לקיימה ואעפ”כ קיימה מדקאמר ועבדום וענו אותם קיים
בהם ומאותה הטענה שקיים הענוי צריך לקיים הרכוש
גדול:

אמנם יובן במה שכתב מר”ן בבית יוסף חושן משפט סימן
ר”ט סעיף ג’ בשם תוספות והרשב”א ואף על גב דאין
אדם יכול להקנות דבר שלא בא לעולם מכל מקום יכול
לשעבדו, ובהג”ה בשם נמוקי יוסף יש חולקים, עוד נקדים
מה שכתב הטור בחושן המשפט סימן ר”י וזה לשונו כשם
שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כך אין אדם
מקנה לדבר שלא בא לעולם כמו המזכה לעובר ואפילו
הוכר העובר חשוב כדבר שלא בא לעולם, והמוכר
והמזכה לו לא קנה, וכתב הרמ”ה אפילו אמר לכשילוד
לא קנה, אבל רבינו חננאל אמר שאם אמר לכשילוד
קנה, ולזה הסכים אדוני אבי הרא”ש ז”ל עכ”ל. נמצא כי
במחלוקת היא שנוייה המשעבד דבר שלא בא לעולם
וגם המזכה לדבר שלא בא לעולם, וכאן שעבד לזרעו
של אברהם ועדיין לא באו לעולם וגם זכה להם רכוש
גדול ועדיין לא באו לעולם, אבל אמר ”כי גר יהיה
זרעך” דהיינו לכשילוד ואף על פי שאמר לכשילוד עדין
במחלוקת היא שנויה. זהו אומרו ועבדום וענו אותם קיים
בהם רוצה לומר כיון דפלוגתא היא המשעבד לדבר
שלא בא לעולם, הוה לן לפסוק לקולא כמאן דאמר דאין
אדם משעבד לדבר שלא בא לעולם, ואלא מדקיים
ועבדום וענו אותם אלמא סבירא ליה כמאן דאמר דאדם
משעבד דבר שלא בא לעולם, אם כן הוא הדין והוא
הטעם דצריך לומר דאדם מזכה לדבר שלא בא לעולם,
ואם כן ”ואחרי כן יצאו ברכוש גדול” לא קיים בהם
בתמיהא יכול אברהם לטעון דממה נפשך אתה תפיש
חבלא בתרין רישין או היה לך שלא לשעבדם כסברת
מאן דאמר דאין אדם משעבד לדבר שלא בא לעולם
ותהיה פטור גם כן מרכוש גדול מטעם דאין אדם מזכה
לדבר שלא בא לעולם, אבל מדקיים ”ועבדום וענו
אותם” אלמא סבירא ליה דאדם משעבד לדבר שלא בא
לעולם אם כן זכו ברכוש גדול הטעם דאדם מזכה לדבר
שלא בא לעולם, דחד טעמא נינהו המשתעבד לדבר
שלא בא לעולם, דאם תחשוב דבר שלא בא לעולם
כמאן דליתיה דמי אין מחויבים בשיעבוד ולא זכו
ברכוש, ואם תאמר כיון דאמר ”כי גר יהיה זרעך” כאלו
אמר לכשילוד וכמאן דאיתיה בעולם דמי ולזה קיים

הרה"ג דוד ברדא שליט"א
מח"ס שו"ת רביד הזהב ד' חלקים
טבריה ת"ו

נס ירידת גשמים בחודש תמוז לבניית מקוה במרוקו

הנה ידוע המעשה על האי סבא קדישא, המקובל האלהי, המלומד בנסים, מרן רבנו ישראל אביחצירא זיע"א. שהיה מוסר עצמו על קיום המצוות. ובמסירות נפש בלתי רגילה, היה משתדל לקיים את המצוות בכל דקדוקיהן, ואף בתנאים הכי קשים, ובחוסר אמצעים, היה מקיים את המצוות כהרגלו. והנה בהיותו בעיר בודניב בשנת תר"פ, מצאו שאין במקום מקוה טהרה, מי שהיה צריך לטבול, היה הולך לטבול במעיינות שמחוץ לעיר. ודבר זה היה כרוך בסכנה, כי הגויים שבאיזור היו אורבים לבנות ישראל. הבבא סאלי זיע"א, השתדל בכל כוחו לבנות מקוה בעיר, ואף שהדבר היה כמעט בלתי אפשרי, כי העיר בודניב היא מעבר להרי האטלס, בקצה מדבר סהרה, ולעיתים נדירות יורדים שם גשמים, גם בימות החורף. אך הבבא סאלי כדרכו בקדש אמר ועשה. ולאחר מאמצים גדולים, הביא פועלים יהודים, והצליח לבנות את המקוה. הבנייה הסתיימה בחודש תמוז. לאחר שנשלמה המלאכה, שאל רבי יחיא דהאן זצ"ל, את הבבא סאלי זיע"א, מה הועילה תקנתך, מקוה יש, אך מים אין. השיבו הבבא סאלי זיע"א, נתפלל להקב"ה ובסיעתא דשמיא, יהיו מים. מיד עמד בתפילה וכה אמר: רבנו של עולם! עשינו מה שהיה ביכולתנו, עשה אתה את שלך. מיד נתכסו השמים בעבים, וארובות השמים נפתחו, וגשם עז ניתך ארצה, ונתמלא האוצר מים. לאחר מכן ירד הבבא סאלי לבדוק אם אפשר כבר להשתמש במקוה, אך הנה עננה כסתה את פני הבבא סאלי, בראותו את המרזב שעשוי מברזל, אשר דרכו עברו המים מהתעלה למקוה, מה קרה שאלו בחרדה? המקוה פסול לדעת הנודע ביהודה. והיא דעה יחידאה. הבבא סאלי, שדרכו היתה לקיים את המצוות בהידור רב, ולצאת ידי חובה אליבא דכולי עלמא, פסק, שיש להוריק את המים ולתקן את המרזב.

כששמע רבי יחיא אדהאן את הדבר, ניסה לשכנעו שאין צורך להוריק את המים ולהפסידם, אחר שבאו דרך נס, וזו היא רק דעת יחיד, ולדעת כל הפוסקים המקוה כשר. אך הבבא סאלי עמד בדעתו, באומרו את המצוות יש לעשות לכתחילה. וכן עשו הוריקו את המים, והחליפו את מרזב הברזל, במרזב עץ. ושוב נשאר המקוה ללא מי גשמים. שוב עמד הבבא סאלי זיע"א, בתפילה וכה אמר: אנא רבי יחזקאל לנדא, אנו הורקנו את המים לפי שיטתך בספרך

נודע ביהודה, עמוד נא בתפילה לפני בורא עולם, והורד לנו גשם, כדי שנוכל להשתמש במקוה, מיד התקדדו השמים בעבים, וירדו גשמי ברכה. ושוב נתמלא המקוה מי גשמים. בני הקהילה שראו את הנסים שנעשו לנגד עיניהם, ערכו באותו יום סעודה גדולה, והודו לה' על חסדו הגדול. ומאותו מעשה זה, נתפרסם גודל צדקתו וקדושתו של הבבא סאלי בכל קצוי מרוקו, כצדיק בעל מופת, ושתפילתו נשמעת, ומאז החלו נוהרים לפתחו מכל קצוי המערב.

והנה מעשה זה התפרסם בכמה מקומות. ואנכי הצעיר, שמעתי מעשה זה לפני 37 שנים, מפי ר' אברהם אמויאל זצ"ל, שהיה בזמנו בן 85 והיה תושב יפו. והוא העיד, שהוא היה מאותם הפועלים שבנו את המקוה בעיר בודניב. ולפני כמה שנים, שמעתי מפי קדשו של מרן גאון עוזנו, הראשון לציון, רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, את המעשה הנ"ל, אולם הוא אמר, במקום הנודע ביהודה, רבי יהודה עייאש בעל שו"ת בית יהודה. ובאמת שהגאון רבי יחזקאל לנדא, בספרו נודע ביהודה מהדורא תניינא (חיו"ד סימן קלח) דן בנדון דידן, וכתב, שמרזב זה מקבל טומאה, ואסור להמשיך דרך הצינור מים למקוה. ואע"פ שמרן בשו"ע, לא ביאר דבר זה לחלק בין אם היה עשייתו מתחילה לצורך מחובר או לא, מכל מקום הדין דין אמת שאין שום היתר רק באופן זה שנעשה מתחילתו לשם כך. ע"ש. מכל מקום, אין לנו אלא דעת מרן בשולחן ערוך הנ"ל, שהמרזב ממתכת הנ"ל, אינו מקבל טומאה לפי שהוא בטל אגב קרקע. ולפי זה אין כאן שום איסור, שהרי מעולם לא קיבל הצינור טומאה כלל. וכן העלו הרבה פוסקים לא כדעת הנודע ביהודה.

ומה שהזכיר מרן הרב עובדיה יוסף דברי רבי יהודה עייאש שאוסר. הנה מצאתי להגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה ח"ב (סימן קט) שאכן נגע בנדון הנ"ל, אבל הסכים עם הרב השואל לטהר טסים של מתכת, שנידונים כגולמי מתכות, ואינם מקבלים טומאה כלל, ולא כפשוטי כלי מתכות, ואפילו לא חיברם לקרקע. ע"ש. ולפי זה זכינו לדיון, שיש כאן שלוש דעות. רבי יהודה עייאש דעתו נוטה לטהר סילון של מתכת, אפילו לא חיברו לקרקע כדעת הרמב"ם. ודעת הרמב"ן, והרשב"א, והרא"ש, והטור, ומרן, לטהר כשחיברו לקרקע. ורק דעת הרב נודע ביהודה לטמא את המקוה אפילו כשחיברו לקרקע. וכנראה שמרן הגר"ע יוסף שמע, או ראה את המעשה הזה, באחד הספרים שהביאו מעשה זה על הרב בית יהודה עייאש. ולפי האמור, זה אינו, כי הרב יהודה עייאש מכשיר את המקוה.

ועל כל פנים רבנו ישראל אביחצירא זיע"א, דרכו דרך חסידים, ודעתו הטהורה, לבנות מקוה לדעת כל הפוסקים, ולכן חשש לדעת הנודע ביהודה, ופסל המקוה, ורוקן כל

אנו מבינים שאי אפשר שנבין ונשיג בשכלנו הנהגתו
יתברך, והוא הדין כלפי הצדיק אי אפשר שנבין בשכלנו
הנהגת הצדיק.

בברכה
הרב שרון שמעון סרוסי
מח"ס חן הש"ס
עפולה

הרה"ג איתמר טעפ שליט"א

אשריך הרב ריי"ח ניחוח מהקונטרס אהבת ישראל,
לידע ולהודיע ולהודע ממעלות התורה של הצדיק ולא
רק מסיפורי הניסים והסעודות וכו'.
ובסופו נדפסו עוד חידושים ממנו ולא רק הרמזים
ב"ואהבת לרעך", וכידוע במרוקו הי' דיין וראש ישיבה,
ונמצאו רוב שנותיו בהרבצת תורה.

ומעניין שגם דודו מוה"ר יצחק אבוחצירא המוכר כבעל
'אעופה אשכונה', הלך בדרך זו של רמזי התרי"ג.
כי הנה 'אעופה אשכונה' אינו ספר כי אם פיוט, אבל
מאידך חיבר ספר 'השבת הגדול' בו רמז התרי"ג בתיבת
"שבת".

ואם תזכה להיכנס לקודש בנהריה או אשדוד תוכל
לשאול את צדיקי המשפחה אם יש מסורת אצלם מה
ראו על ככה אבות המשפחה לרמוז התרי"ג במצוה
מסוימת.

נ.ב.

אידי דאיירינן בספרים מחודשים על מנין התרי"ג,
אסיף עוד כמה מענקי הדורות שלא ידועים כ"מוני
המצוות":

א.

רבינו יונה בשערי תשובה שער ג' מנה הרבה מהמצוות
ע"פ מנין הבה"ג, והבה"ג עצמו רק רמז המצוה או
ציטט הפסוק, אך רבינו יונה שם מפרש את הדברים,
נמצא שיש בידנו "פירוש רבינו יונה על הלכות גדולות".
ועוד חידוש גדול ועצום יש בזה, שהוא כמאה שנה
אחרי הרמב"ם, ואחרי הפירושים העצומות של הרמב"ם
על מנין הבה"ג, שאכן דרך כלל התקבלו כלליו של
הרמב"ם איך למנות מצוות, והנה רבינו יונה בכ"ז מנה
כבה"ג.

ואפילו תימא כמסתבר שלא ראה ספר המצוות
לרמב"ם, בכ"ז מוכח שלא הוקשו לו כ"כ קושיות
הרמב"ם ולא נמנע מלפרש ולהדפיס בדרך הבה"ג.

ב.

את כל מי הגשמים שירדו בנס, וביקש מהרב נודע ביהודה
שיעשה לו נס, ויוריד גשמי ברכה, אף שהוא חודש תמוז,
כיון שהוא עושה לפי שיטתו שפסק לחומרא. ואכן ירדו
גשמי ברכה.

ושמעתי מידידנו היקר הרה"ג רבי דן מחבר שליט"א, מגיד
מישרים בירושלים ת"ו. שרמז מעשה זה מהפסוק
בתהלים: "נודע ביהודה אלהים, בישראל גדול שמו"
"אלהים" גימטריא "לנדא" שם משפחתו של "הנודע
ביהודה". ועל ידי זה התגדל שמו בקידוש שמו יתברך,
בזכות ישראל, שנתגדל שמו של רבי ישראל אביחצירא,
וגם נתגדל שמו של הרב נודע ביהודה.

כמה רמזים שעלו לי על האי סבא קדישא, הבבא סאלי
זיע"א

"הרב ישראל אביחצירא" 1070 בגימטריא, "לאדם מערכי
לב ומהו"ה מענה לשון" (משלי מז, א) - 1070

"שמע קול תחנוני" - 1070

"ישראל אביחצירא" גימטריא 863. "דבריו אמת וצדק -
863 "ישראל ערבים" - 863 "כי אותך לבדך ביראה נעבוד".

"כף של זכות" - 863 "מאור התורה" - 863 "קדש
הקדשים" - 863

מדור מכתבים למערכת

הרה"ג שרון שמעון סרוסי שליט"א
מח"ס חן הש"ס
עפולה

בס"ד

לכבוד הרב רן אבוחצירא שלום וברכה!

ראיתי במרי"ח ניחוח האחרון את הקונטרס של יהב
נהוראי בגים הי"ו מאמר לבקש נסיונות שהתבטא
מספר פעמים בלשון תאוות המין מה שלא מקובל כל
כל אצלנו אלא תאוה הידועה או תאוות ניאוף.

ולגבי שאלתו איך רבינו הקדוש ביקש נסיונות הלא זה
נגד חז"ל, עיין לקוטי מוהר"ן תנינא סימן נב וז"ל מה
שקשה קושיות על הצדיקים זהו מוכרח להיות, כי
הצדיקים מתדמים ליוצרם כמובא, וכמו שקשה
קושיות על השי"ת כמו כן בהכרח שיהיה קשה קושיות
על הצדיק כי הוא מתדמה אליו יתברך. וע"ש שכך ראוי
להיות דאם לא יהיה לנו קושיות היה הנהגתו יתברך
כפי חיוב דעתנו וח"ו דעתו כדעתנו ועכשיו שיש קושיות

רבינו אברהם בן הרמב"ם בפירושו לתורה (שמות כ יד)
מסדר בקצרה את התרי"ג בתוך עשרת הדברות.

ג.

הרלב"ג שמות שם גם עשה כנ"ל.

ד.

הריקאנטי בס' טעמי המצוות.

ה.

רבינו בחי בכד הקמח (ערך שבועות) גם סידר את
התרי"ג בתוך עשרת הדברות.

ו.

בספר 'צידה לדרך' לרבי מנחם ב"ר זרח תלמיד רבי
יהושע אבן שועיב ורבי יהודה בן הרא"ש (מאמר רביעי,
כלל רביעי, פרק חמישי), סידר את המצוות בתוך
הדברות.

ז.

ספר 'מאמר השכל' שיש המייחסים לראב"ן ויש
חולקים, ועכ"פ הוא מקביל מאד לפיוט של הראב"ן
לליל שני דשבועות.

ח.

הרדב"ז בספר 'מצודת דוד'.

ט.

האריז"ל בספר שער המצוות.

י.

החיי אדם כתב 'קיצור ספר חרדים'

יא.

רבי אליעזר חזן בן החקרי לב גם עשה קיצור מס'
חרדים הנקרא "מעשה אדם" (הוצ' מכון 'שובי נפשי'),
עם תוספות משער המצוות ועוד.

וד' הטוב יזכנו ללמוד את כולם ולקיים את כולם.

בברכת התורה
איתמר טעפ

הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

ב"ה

כת"ר ניצוץ הבבא סאלי זיע"א.

[א"ה ריחמ"א: הלואי יתעבר בי ניצוץ מנשמת הבבא
סאלי זיע"א].

בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

הרה"ג מרדכי אקשטיין שליט"א

בס"ד

להרה"ג ריחמ"א שליט"א

נהניתי מדבריו בתחילת הקונטרס בביאור מצות
ואהבת לרעך כמוך, ומצ"ב מה שהעליתי בחכתי
מקדמא דנא בענין זה, ומכולהו יתקלס עילאה.

מצות ואהבת לרעך כמוך

בביאור מצות ואהבת לרעך כמוך, כתב הרמב"ם
(הלכות דעות פ"ו ה"ג) מצוה על כל אדם לאהוב את כל
אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך,
לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא
חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו.

והנה בגמרא (יבמות ס"ב:; סנהדרין ע"ו:) מבואר
"האוהב את אשתו כגופו, והמכבדה יותר מגופו, וכו'
עליו הכתוב אומר: וידעת כי שלום אהלך. האוהב את
שכיניו וכו', עליו הכתוב אומר: אז תקרא וה' יענה
תשוע ויאמר הנני".

וע"פ גמרא זו פסק הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו
הי"ט) "צו חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יתר
מגופו ואוהבה כגופו, ואם יש לו ממון מרבה בטובתה
כפי הממון".

וצריך ביאור מה נוסף בצווי חכמים זה, הלא מחויב
האדם לאהוב את אשתו ממצות ואהבת לרעך כמוך.

[בתוס' במסכת סנהדרין (מ"ה. ד"ה "ברור לו מיתה
יפה") מצינו ישוב לסתירה זו שכתבו שכל מצות ואהבת
לרעך כמוך הוא רק לאחר מיתה. ולדבריהם מיושב
שבאשה נאמר ציווי אהבה גם מחיים.

עוד אפשר ליישב דמצות ואהבת לרעך כמוך הוא על
דרך השלילה, והיינו דציווי זה הוא המשך למה שכתוב
לפני כן בפסוק זה "לא תקום ולא תטור את בני עמך",
שמצות ואהבת לרעך כמוך מתקיימת בכך שלא תקום
ולא תטור, ונראה להביא הוכחה לפירוש זה ממה
שרש"י פירש ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה,
ובגמרא (שבת ל"א.) מובא שהלל אמר לנכרי שרצה
ללמוד כל התורה על רגל אחת "ידעלך סני לחברך לא

תעביד זו היא כל התורה כולה" מבואר דבקים השלילה שלא לגרום לשני מה שאין אדם רוצה שיעשו לו מתקיים מצות ואהבת לרעך כמוך. וראיתי שכן פירש המהרש"א בשבת שם וכן המסילת ישרים פרק י"א].

אך שני ביאורים אלו אינם מיישבים את דעת הרמב"ם שלדעתו מצוה זו היא מחיים, וכן שמצוה זו היא על דרך החיוב ולא על דרך השלילה.

אמנם הרמב"ן (ויקרא פ"ט פ"ח) בביאורו למצות ואהבת לרעך כמוך כ' דאין שייך שיאהב אדם את חברו כנפשו ממש, ובפרט לפי מה שנפסק בגמרא (ב"מ ס"ב). שחייך וחיי חברך חייך קודמין, וא"כ בהכרח שאין האדם דואג לחיי חברו כלעצמו, אלא ביאר הרמב"ן שצריך האדם לדאוג למה שיש לחברו כמו שדואג למה שיש לו עצמו, וכמו שרוצה שלו עצמו יהא כל הטובות שבעולם כעושר ונכסים וכבוד ודעת וחכמה, כן ירצה שיהיה לחברו ולא יקנא בו אם יהיה לו כל המעלות האלו, וכן שישמור על ממון חברו כמו ששומר על ממון עצמו (פענח רזא בשם הרמב"ן הנ"ל).

ודייק הרמב"ן כן ממה שנאמר בפסוק "ואהבת לרעך כמוך" בל', ולא נאמר "ואהבת את רעך כמוך".

ולפי דברי הרמב"ן הנ"ל מיושב שלגבי אשתו צוו חכמים שיאהבה כגופו ממש.

ונראה לומר שגם הרמב"ם סובר כדעת הרמב"ן, ומדויק ד"ז בלשונו שבמצות ואהבת לרעך כמוך ביאר הרמב"ם "לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממוןו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו", ואילו לגבי אהבת אשתו לא הוסיף הרמב"ם לבאר כיצד היא האהבה.

עוד נראה להוכיח ביאור זה גם מדברי הגמרא ביבמות הנ"ל לגבי אהבת אשתו, דנזכר בסמוך "האוהב את שכיניו", דמה מעלה היא זו שאוהב את שכיניו הלא מחויב בזה ממצות ואהבת לרעך כמוך, וכן איזה חילוק יש בין אשתו לשכניו. אך לפי ביאור זה מדויק היטב לשון הגמרא שממצות ואהבת לרעך כמוך נלמד שמחויב לדאוג לממון, ובגמרא נוסף שאוהב אותם, אך עדין יש חילוק שלגבי שכיניו אוהב אותם אך לא נזכר כגופו ואילו לגבי אשתו כתבה הגמ' שיאהבה כגופו.

וכן נראה להביא ראיה ממה שמצינו כמה פסוקים בתורה שנוכח אהבה ב"את" כגון ויאהב יצחק את עשו וכן ורבקה אהבת את יעקב וכדו', ולכאוי מה נתחדש בזה הלא הוא ממצות ואהבת לרעך כמוך, אך לפי ביאור זה מבואר דכאן נוסף גם אהבה לאדם עצמו ולא רק לדאוג לו ולממון.

ועוד נראה להוכיח כן מדברי הרמב"ן הנזכר שכי' שם ראיה לדבריו שגם לגבי אהבת הגר נכתב בתורה (ויקרא פ"ט פ"ד) "ואהבת לו כמוך" בל', ולא נכתב "ואהבת את הגר כמוך". ולכאוי יש להקשות על דבריו דהרי במקום אחר נאמר בתורה ואהבתם את הגר. אמנם לפי מה שנתבאר מיושב היטב שלגבי גר יש עוד מצוה לאהבו בעצמו, ולכן נכתב עוד פסוק שיש לאהוב גם את הגר עצמו חוץ ממה שיש חיוב לחוס על ממון, אך עדין אין זו אהבה גמורה דלא נזכר שם כמוך.

וכן נראה להוכיח כן ממה שנכתב לגבי אהבת דוד ויהונתן (שמואל א' פ"ח פ"א ופ"ג, ופ"כ פ"ז) "ויהאבהו כנפשו", ולכאוי מה מעלה יש באהבה זו, הלא מחויבים לאהוב אחד את רעהו ממצות ואהבת לרעך כמוך.

אך לפי מה שנתבאר שלכל אדם האהבה היא רק לדאוג לו ולממון, כאן יהונתן אהב לדוד בעצמו כנפשו [וראיתי שכן ביאר הרש"ר הירש (ויקרא פ"ט פ"ח)]. ולפי"ז מתבאר מה שאמר דוד על יהונתן לאחר מותו (שמואל ב' פ"א פכ"ו) "נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים" דהיינו שהאהבה לנשים היא כגופו.

וכן יש להוכיח ביאור זה ממה שאמרו במסכת אבות (פ"ב מ"ב) "יהי ממון חברך חביב עליך כשלך", הרי שחייבו חכמים כן לגבי ממון חברו ולא לגבי גופו.

וכן מדויק חילוק זה בין אהבה בל' לאהבה באת, שלגבי אהבת הקב"ה את ישראל ואהבת ישראל את ה' בכל המקומות נזכר ב"את" ולא בל'.

ונמצא דיש שלשה מיני אהבה.

א. אהבה לדאוג לשני ולממון וזה חיוב כל אדם לרעהו.

ב' לאהוב את חברו אך לא כנפשו, וזה חיוב לגר ומעלה לשכניו.

ג' לאהוב את חברו כנפשו, וזה צוו חכמים באשה, וכמו שמצינו אהבת דוד ויהונתן.

להערות והארות: MORDI1988@GMAIL.COM

בברכת התורה

מרדכי אקשטיין

**הרה"ג כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א
מבשרת ציון**

בעזה"י שבט התשפ"ו

כבוד מעלת הרב הגדול כארזים, דולה ומשקה ומפענח רזים, בקיא בתורה בכל רזים, לו נאוו תהילה בכל

שבח ורמזים, וספריו מפורסמים בכל מחוזים, הרב
גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מעיה"ת רחובות
יע"א

רוב שלום טובה וברכה,

**נשאל נשאלתי ע"י כת"ר, מה חטאו החיות המקנה
והבהמות שמתו במכת הדבר?**

והנה כידוע המצרים היו מכשפים גדולים, כך מבואר
בדברי חז"ל בגמרא ובמדרש, וכן הובא בספר ימות
עולם על מצרים הקדומה (ראה קידושין מט: שמות
רבה פרשה פרשה כ' סימן י"ט ופרשה ל"א סימן ט'),
ילקו"ש שמות רמז רכ"ב ופרשת בשלח רמז רכ"ה,
ושפתי כהן על התורה פרשת שמות ד"ה הבאים),
ובדרך כישוף אילפו את החיות המקנה והבהמות שהיו
ברשותם לפגוע בישראל ולצערם, ובעת שהיו ישראל
מטפלים בבהמתם וחיותם של המצרים, היו הבהמות
והחיות פוגעות בישראל ומזיקות להם, (ראה מעין זאת
מה שכתב רבינו בחיי שמות פרק ט' פסוק ג' שהיה
לישראל תרעומת על הבהמות והחיות). ומרוב עוצמת
הכישוף והאילוף היו יודעים להריח ולהרגיש מי יהודי
ומי מצרי, ובעת שהגיע איש מעם ישראל היו מנגחים בו
ובועטים ברגליהם ומזיקים לו, והדבר נעשה אצלם
בדרך טבע והרגל גם לאחר שבטל ועבר הכישוף, ולכך
היה צריך להענישם ולאבדם מן העולם.

ולא די בזה, עוד ידוע שבהמה שנרבעה נהרגת על פי
בית דין (ויקרא פרק כ' פסוק ט"ו ושם פסוק ט"ז),
והמצרים היו ידועים במעשים אלו (שם פרק י"ח פסוק
ג'), ובממצאים עתיקים ממצרים מופיע שהמצרים היו
עושים מעשים אלו בפרט בבהמות שנעשו בהן כישוף,
והם היו היעד הראשי למעשים אלו. ומימלא על פי
האמור יובן מדוע נענשו הבהמות ומתו במכת דבר,
מטעם שהיו שותפים למעשי השנאה והשעבוד כלפי עם
ישראל ומטעם שנרבעו על ידי המצרים.

וה' יאבד כל קמים, אויבים ושונאים נזעמים, ויגאלנו
בישועה וברחמים, ויראנו בבנין מקדשו לעולמים,
אכ"י"ר, עבד לאל אדון, כפיר ברוך מבורך דדון ס"ט

הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

מח"ס "גם אני אודך"

ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

ב"ה

להגה"צ שליט"א

רציתי לשאול ילד שהוא מוגבל בגלל ניוון שרירים,
וכדומה, ומרותק לכיסא גלגלים, ל"ע, ה' יעזור לכל
עמו שיהיו כולם בריאים ושלמים,
ויש אזעקה מטילים של איראן, רח"ל, כידוע שבטילים
מאיראן, יש אימה יותר גדולה לציבור, והוא גר בקומה
גבוהה שאין שם ממ"ד, והוריו בשבת יוצאים בשעת
האזעקה לחדר מדריגות, שזה נקרא גם מקום מוגן
מפני טילים, השאלה אם הבן הזה יש לו פחד גדול, ולא

מוכן להישאר בשום אופן בחדר מדריגות, ורוצה לרדת
עם המעלית בשבת, כדי להיכנס למקלט של הבנין
שנמצא בקומת הכניסה של הבנין, [מדובר באופן שאי
אפשר להספיק להורידו במדריגות יחד עם הכיסא
גלגלים], השאלה אם מותר לו ללחוץ על הכפתור של
המעלית, ויש כאן כמה שאלות, אם מותר להוריו
ללחוץ עבורו על המעלית שיבוא מהר, או רק לו מותר
ללחוץ על כפתור המעלית, והשאלה גם אם ילחצו על
הכפתור רק בשינוי, או אפילו רגיל, כדי שלא יהיה
עיכוב, וכן השאלה אם יש להם חיוב בזמן מלחמה
שיהיה עובד גוי בבית כל השבת כדי שהוא יעזור לילד
לרדת עם המעלית בשעת האזעקה,
נשמח לשמוע חוות דעתכם בזה.

בברכת כהנים באהבה כעתירת

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך"

ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

תשובת הרה"ג כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א:

בעזה"י שבט התשפ"ו

כבוד מעלת הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א,
מח"ס גם אני אודך רוב שלום טובה וברכה,

הנה במקרה שיש אזעקה ח"ו, ונאלץ לקחת ילד עם
מוגבלות בשבת ולהורידו במעלית, הואיל ויש כאן חשש
סכנה, וכן אימה ופחד של אותו ילד, מותר לרדת
במעלית, ויש להמעיט באיסורים ככל שניתן, ומה טוב
שהילד ילחץ על כפתורי המעלית, אם ניתן, ואם לאו,
וכן אם יגרם עיכוב בשל כך, יעשה זאת הוא עצמו
בשינוי, (ראה שמירת שבת כהלכתה פרק ל"ב דיני
חולה שאין בו סכנה, וכן אגרות משה או"ח ח"ד סימן
צ"א, ופסיקת רבני פיקוד העורף). וה' ישמור עמו
ישראל. עבד לאל אדון, כפיר ברוך מבורך דדון ס"ט